

התאמות לסטודנטים עם הפרעת קשב ADHD ולקויות למידה

מוגש לעמותת "קווים ומחשבות"

מבוא

ADHD ולקויות למידה הינן תופעות נורו-התפתחותיות הקיימות בטווח רחב של גילאים. לתופעות אלו השפעה רחבה על מספר תחומים בחייו של האדם ביניהם: התחום הבריאותי, התחום הנפשי והתחום הלימודי. במחקרנו אנו התמקדנו בהפרעת קשב ADHD ולקויות למידה בקרב סטודנטים בעיקר בתחום הלימודי, אך התייחסנו במעט גם לתחום הנפשי.

חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על תיכונים (להלן: החוק)¹ מסדיר את זכותם של סטודנטים להתאמות שונות אשר יאפשרו להם לרכוש השכלה בהתאם ליכולותיהם וכישוריהם. בין היתר בסעיפיו הראשונים, החוק דן בסביבה תומכת לסטודנטים, לקביעת הנהלים ובאבחונים לצורך קבלת ההתאמות. כמו כן, בחוק נקבע כי יותקנו תקנות אשר יסדירו את שילובם של אנשים עם לקויות למידה, הקמת מרכזי תמיכה ועוד. יש לציין כי החוק דן בזכויות של סטודנטים עם לקויות למידה ולא עם הפרעת קשב ADHD עוד נקבע כי התקנות יובאו לאישור ועדת החינוך עד לשנת 2009, אך תקנות אלו לא הותקנו עד ימינו. כתוצאה מאי התקנת התקנות, נוצרו קשיים שונים אשר לא אפשרו לסטודנטים לקבל את ההתאמות הראויות להם ונפגעה זכותם הבסיסית לשוויון הזדמנויות.

מטרת מסמך זה היא לבחון את הפערים והקשיים השונים שנוצרו עקב אי התקנת התקנות ולהציע הצעות שונות על מנת להיטיב את הדין הקיים.

א. תקציר מנהלים

בעבודתנו נסקור את סוגיית התאמות לסטודנטים עם לקויות למידה ו- ADHD ונתמקד ב-4 פרקים:

1. ספרות

מחקרים שונים דנים בהשלכות הלימודיות, החברתיות והנפשיות של לקויות למידה ו- ADHD מתוך המחקרים עולה החשיבות של ההתאמות לסטודנטים לצורך רכישת השכלה, והקשיים שעשויים להיות כתוצאה מאי מימושן. המחקרים דנים גם באתגרים אשר חווים סטודנטים עם הפרעת קשב ADHD

סקירת הדין הנוהג

בישראל ישנם חוקים שונים העוסקים בזכויות תלמידים וסטודנטים ביניהם: חוק זכויות התלמיד, חוק זכויות הסטודנט והעיקרי לענייננו הוא חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על תיכונים. נציין כי רק החוק האחרון דן בהתאמות לתלמידים עם לקויות למידה או הפרעת קשב ADHD, ויתר החוקים נוגעים לזכויות כלליות של תלמידים וסטודנטים. בחוק אין הבחנה בין לקות

¹ חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכונים, התשס"ח-2008 (להלן: "החוק").

למידה לבין הפרעת קשב ADHD. ס' 13 לחוק קובע כי יותקנו תקנות אשר יסדירו את הנושא, אך הן לא נחקקו עד כה. כמו כן, אין פסיקה רבה אשר דנה בנושא, למעט פסק דין של בית המשפט המחוזי הדרום בזכות הסטודנטים עם לקות למידה לשוויון.

2. משפט משווה

אמנת זכויות הילד של האו"ם מכירה בזכותם של ילדים לחינוך כללי. ערכנו סקירה משווה במדינות שונות: ארה"ב, אנגליה, ניו זילנד, סקוטלנד וקנדה, וכן באיחוד האירופי. מרבית הדין הזר אינו דן בזכויות סטודנטים עם לקויות למידה או הפרעת קשב ADHD אלא בזכויות תלמידים. החקיקה והפסיקה מכירה בזכותם של תלמידים להתאמות לצורך רכישת השכלה נאותה, ואף מערכות החינוך מסייעות לכך באמצעות התאמות לימודיות כגון: תוספת זמן, הכתבה ועוד, תכנית מותאמת אישית לכל תלמיד ומלגות לסיוע.

3. דיון והמלצות

בפרק זה עמדנו על הפערים והקשיים שנוצרו עקב אי התקנת התקנות. ההצעות רלוונטיות בין אם יותקנו התקנות ובין אם לאו. דנו בהצעות שונות שנוגעות לתחומים שונים:

1. אסדרת המכונים השונים באמצעות פיקוח הן במובן הכלכלי שעל מחירי האבחונים, והן פיקוח על מספר הסטודנטים הזכאים להתאמות. כמו כן, לדעתנו יש לפקח גם על קבלת חוות הדעת של מוסדות הלימוד השונים.
2. תוכניות מותאמות אישית לסטודנטים, כך שיוכלו להגשים את מלוא הפוטנציאל שלהם על ידי התאמות שונות ביניהן: התאמות בדרכי הוראה, התאמות בתנאי בחינה, זמן מנוחה ועוד.
3. מלגות סיוע שיאפשרו לסטודנטים מיעוטי יכולת לממש את ההתאמות והזכויות להם הם זכאים.
4. תוכניות חונכות לסטודנטים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD על ידי סטודנטים מספסל הלימודים.
5. הקמת מרכז אוניברסיטאי אשר מטפל במצבם הנפשי של סטודנטים עם לקויות למידה ו/או הפרעת קשב ADHD על ידי גורמים מקצועיים כגון: פסיכולוגים, עובדים סוציאליים ועוד.
6. הסדרת ההתאמות בדרכי היבחנות במבחנים הממיינים/פסיכומטריים.

1. ספרות

בפרק זה נסקור בקצרה את הספרות העוסקת במצב הקיים. לפני יותר מעשור אושרה ע"י הכנסת חקיקה בגין "זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על תיכונים", אשר קובעת בין היתר גם את זכויותיהם של סטודנטים עם לקויות למידה. החוק מטיל על שר החינוך להתקין תקנות שיאכפו הלכה למעשה את החוק בכדי לאפשר גם לאלו לממש את זכויותיהם, אך בפועל, למרות שיותר מ-10% מהסטודנטים לתואר ראשון ושני סובלים מלקויות למידה, עד היום לא תוקנו תקנות אלו, דבר הפוגע פגיעה ישירה בעשרות אלפי סטודנטים.

בכתבה שפורסמה באתר כלכליסט, בשנת 2019, המבוססת על מחקר שערך "המרכז להעצמת האזרח"², עולה כי גם אם חוקק החוק, בכל זאת החקיקה כשלעצמה אינה מחזיקה מים, ובהיעדר עבודת מטה

² המרכז להעצמת האזרח, התקנת תקנות לחוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על תיכונים (2018).

של משרדי הממשלה, ובמקרה שלנו משרד החינוך והמשרד להשכלה גבוהה, החוק אינו מיושם הלכה למעשה.³

במחקר עצמו, דהיינו דו"ח המעקב,⁴ מודגשת חשיבות מתן ההתאמות לסטודנטים – "השכלה גבוהה היא מפתח להתפתחותו האישית של הפרט ותרומתו לחברה ומאפשרת לו להגיע להישגים רבים. בנוסף, בעולם המודרני, הישגים לימודיים בכלל, ואקדמאיים בפרט, מהווים כרטיס כניסה לחברה"⁵. לקוויות למידה עשויות לפגוע בסיכוייהם של תלמידים רבים לממש עצמם דרך רכישת השכלה גבוהה וכפועל יוצא מכך גם למצוא תעסוקה התואמת את כישוריהם.

המחקר הנוכחי ביקש להרחיב את ההבנה באשר לשאלה, מהם הגורמים העשויים לסייע לאנשים עם לקוויות למידה להצליח בלימודים האקדמיים.⁶

בעת ביצוע המחקר, שהתבסס על אנשים עם לקוויות למידה שאובחנו בגיל צעיר, וכל אחד מהם נמצא כעת בשלב שונה בלימודיו האקדמיים. כל המרואיינים עובדים כיום בתחומים שאותם למדו באקדמיה.

ניתוח הנתונים העלה שמונה תזות המתייחסות לגורמים שאפשרו למרואיינים עם לקוויות הלמידה להגיע להישגים אקדמיים: (א) השלמה עם לקות הלמידה; (ב) תכונות שהתפתחו בעקבות לקות הלמידה; (ג) אסטרטגיות למידה; (ד) משפחה; (ה) נכונות להיעזר; (ו) פיתוח איכויות לימודיות וחן-לימודיות התורמות למערכת יחסי גומלין של עזרה הדדית; (ז) מוטיבציות פנימיות וחיצוניות; (ח) מערכות החינוך והאקדמיה. בתשובה לשאלה: "למה אתם מייחסים את הצלחתכם האקדמית?" רוב המרואיינים ייחסו את ההצלחה האקדמית שלהם בעיקר לעצמם. כמו כן הם ציינו את התמיכה מהסביבה ופחות מכך, את המדיניות הפורמלית הממסדית.⁷

מהתבוננות מעמיקה בתמות אלה נחשפים שלושה גורמים עיקריים המצטיירים כמעצבים את דרכם האקדמית של סטודנטים מצליחים עם ליקויי למידה: גורמים פנימיים, יחסי גומלין עם הסביבה ומדיניות מערכת החינוך בכלל והאקדמיה בפרט. בסוף המאמר מוצגים המלצות וכיווני התערבות העשויים לסייע בהתמודדות יעילה בכל אחד מהגורמים הללו. מודגש כי לאחר סיום גיבושו של חוק זכויות תלמידים עם לקוויות למידה במוסדות העל-תיכוניים, חשוב שיישומו ינבע מתוך תפיסת עולם רחבה, ערכית והומניסטית, החותרת לאפשר שוויון הזדמנויות לכולם.⁸

1.1 דו"ח מבקר המדינה

מכאן נרצה להקיש לפגיעה נוספת הנוגעת במתן שוויון הזדמנויות לכולם - מבקר המדינה מדגיש במיוחד את הצורך בשמירת זכויותיהן של אוכלוסיות חלשות במדינת ישראל, ושם על כך דגש במסגרת דו"חות הביקורת.⁹

³ שירות כלכליסט, "עשרות אלפי סטודנטים עם לקוויות למידה כבר למעלה מעשור", כלכליסט: בארץ (06.11.2019). www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3773189,00.html

⁴ התקנת תקנות לחוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על תיכוניים, להלן ה"ש 28. שם.⁵

⁶ יעל פרופר ויוליה מירסקי, יי "למה לא להיות דוקטור?": אנשים עם לקוויות למידה מספרים על הצלחתם באקדמיה" מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, כא 37, 89-117 (2013).

⁷ התקנת תקנות לחוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על תיכוניים, להלן ה"ש 28. שם.⁸

⁹ מבקר המדינה הטיפול בלקויי למידה במוסדות להשכלה גבוהה (2013).

כאשר מעיינים בדו"ח מבקר המדינה¹⁰ אשר בוחן את אופן הטיפול בלקויי למידה במוסדות להשכלה גבוהה, ניתן לראות שישנם פערים עצומים בין דרכי הטיפול בליקויי הלמידה בין המוסדות האקדמאים השונים. ההבדלים מתבטאים בין היתר בהיקף ובמגוון השירותים המוצעים לסטודנטים הזכאים להם, במספר אנשי הצוות המקצועי המועסקים בהם, הבדלי מדיניות בעת קבלת "הכרה" של לקויי למידה, תקציבים שונים ותקנון ונהלים לקונים ביותר לגבי קבלת הזכאות להתאמות.¹¹ בעיה מרכזית אשר הדו"ח מציג היא המכשול שנקרא הבחינה הפסיכומטרית. כידוע, על מנת להתקבל לאקדמיה, ברוב התארים ישנה דרישת סף של ציון מסוים ומעלה בבחינה הפסיכומטרית, בהתאם לתואר המבוקש. הבחינה הפסיכומטרית הינה בחינה המושתתת על מהירות מחשבתית, ועיבוד מהיר של נתונים. בשביל עבור סטודנטים עם לקויות למידה ו/או הפרעת קשב ADHD, ההצלחה בבחינה שכזו היא בגדר בלתי אפשרית. הגוף המונופוליסטי שאחראי על בחינות הפסיכומטרי וההתאמות בהן הוא המרכז הארצי לבחינות והערכה (מאלי"ו).¹² מהדו"ח עולה כי אין פיקוח מספיק ומספק על מעשייה של מאלי"ו ודרך התנהלותה כלפי לקויי הלמידה.¹³ זאת ועוד, עולה מהדו"ח כי בשל דרך התנהלותה הנוקשה של מאלי"ו כלפי לקויי הלמידה כגון דחיות פניות רבות להתאמות ע"ב טענות לא מוצדקות. כתוצאה מכך רבים מהסטודנטים ליקויי הלמידה העתידיים נמנעים לגשת לבחינה הפסיכומטרית מלכתחילה ובכך נסגרים בפניהם "שערי האקדמיה" עוד טרם כניסתם אליה.¹⁴

במחקר שערך המרכז הארצי העוסק בהתאמות בדרכי היבחנות לסטודנטים עם לקויות למידה ו/או הפרעת קשב ADHD, נטען כי יש לחדד את ההבנה שהזכאות להתאמות בדרכי הלמידה והיבחנות איננה "פריווילגיה" שנועדה להעצים ולהעניק יתרון לאחד על פני חברו.¹⁵ מטרת ההתאמות הינה יצירת נקודת פתיחה שוויונית לכלל הסטודנטים. טענה זו יסודה בחוק שוויון הזדמנויות לאנשים עם מוגבלויות.¹⁶ מטרת ההתאמות היא למנף את הסטודנט המתקשה ולמעשה "לנטרל" את הקושי שלו בכך שהוא יוכל לקבל הזדמנות שווה.

אחת ממטרות המחקר היא סקירת יחסה של האקדמיה אל אותם סטודנטים שהיו זכאים להתאמות בדרכי היבחנות והן אלו שאינם זכאים להתאמות.¹⁷ מהמחקר עולה ששתי הקבוצות העידו על רמות נמוכות מאוד של משאבים פנימיים שאמורים להיות מסופקים בידי האקדמיה. לפיכך, מסקנות המחקר הינן שעל האקדמיה לפעול על מנת לתגבר ולחזק את דרכי התמיכה שלה בסטודנטים המתקשים ולנטוע בהם את האמונה כי ביכולתם להגשים את עצמם ולבנות עתיד רצוי וראוי כפי ראותם עיניהם.¹⁸ רבים הסטודנטים שמרגישים חסרי מוטיבציה ומסוגלות עצמית בשל העדר ההתאמות וההתאמות שלהם הם זכאים, ועל האקדמיה לפעול על מנת שאותם הסטודנטים לא ירגישו פחות מוצלחים וחסרי תקווה לגבי עתידם האקדמאי.¹⁹

---

¹⁰ ש.ם.

¹¹ ש.ם.

¹² ש.ם.

¹³ ש.ם.

¹⁴ ש.ם.

¹⁵ מרכז ארצי לבחינות ולהערכה התאמות בדרכי היבחנות לסטודנטים עם לקויות למידה ו/או הפרעת קשב (ADHD): צרכים, תיאוריות כמוסות ומשאבי התמודדות (2019).

¹⁶ חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998, ס"ח 152.

¹⁷ ש.ם.

¹⁸ ש.ם.

¹⁹ ש.ם.

1.2 חינוך כהגשמה ומימוש עצמי

בספרו של ד"ר יוסי גרין העוסק בדיני חינוך, נאמר כי הקניית ערכי חינוך על בסיס שוויוני נועדה לאפשר לפרט לפתח את עצמו באופן שיאפשר לו להגשים עצמו.²⁰ מחוק זכויות התלמיד עולה, כי לכל תלמיד קיימת הזכות לקביעת תוכניות לימודים ומסלולי קידום נפרדים באותו מוסד חינוך, קיום כיתות נפרדות באותו מוסד חינוך, זכויות וחובות תלמידים לרבות כללי המשמעת והפעלה. אפליה בכל אחד מאלו אסורה.²¹ יתרה מזאת, זו אף חובתה של המדינה לשמור על עיקרון השווין בין התלמידים.

למעשה, מכך שהסטודנטים לא מקבלים את הזכויות להם הם זכאים בגין לקותם, כאמור לעיל תוצאותיהם והישגיהם בלימודים נפגעים, נפגע שוויונם אל מול שאר הסטודנטים, שכן מלכתחילה אינם יכולים להגיע לאותם ההישגים של השאר ללא עזרה חיצונית. כתוצאה מכך מתרחשת אפליה אסורה, הנבחנת על פי מבחן התוצאה. החלטה היא פסולה, לא רק באשר המניע הוא לפגוע בשוויון, אלא גם כאשר המניע הוא אחר, אך הלכה למעשה, נפגע השוויון.

ועוד, במאמר של דורית לואר- סטריאר, מובא מידע לפיו על פי הפסיכולוגיה המערבית שעסקה במחקר לקויות הלמידה, החסכים של בעלי הלקויות הוגדרו כגורמים לבעיות חברתיות רגשיות, כמו חוסר ביטחון, הערכה עצמית נמוכה ובידוד חברתי.²² לטענתה, בשני העשורים האחרונים הושמעו דרישות חוזרות ונשנות שהאוניברסיטאות יספקו לסטודנטים עם לקויות למידה טיפולים פסיכולוגיים, וכך יעזרו להם להתגבר על בעיות החברתיות רגשיות של הלקויות.²³ זאת בשל הגישה שגרסה שניתן לשקם את בעלי הלקויות באמצעות הוראה מתקנת והתערבות פסיכולוגית. במאמרה, לואר-סטריאר מציינת שעם חקיקתם של חוקים שנועדו לעזור לסטודנטים עם לקויות למידה בארצות-הברית, בבריטניה ובאוסטרליה גדלו המשאבים שהוקצו לסטודנטים אלו במוסדות להשכלה גבוהה והחלו להיבחן דרכי טיפול חדשות.²⁴

כמו כן, היעדר השוויון כלפי התלמידים עם הלקויות, גורם גם לבעיות חברתיות רגשיות הכוללות ערך עצמי נמוך, בידוד, יחסים לא מספקים עם חברים וכישלון אקדמי.²⁵ נמצא כי לסטודנטים עם לקויות למידה סיכון רב יותר לחוות חרדה ורמות גבוהות של תעוקה ולחץ. לעיתים קרובות, בשל היעדר הסדר הולם באוניברסיטה לצורכיהם הייחודיים של סטודנטים אלו, הם נכשלים כישלון אקדמי שעלול להוביל לדיכאון.²⁶

לצורך חיזוק טענתו, הבאנו כראייה מאמר המציג סיפורי הצלחה של סטודנטים עם לקויות למידה.²⁷ מטרת המאמר היא להמחיש ולהציג את העובדה שביכולתם של סטודנטים עם לקויות למידה להצליח בחייהם, זאת כאשר הם מקבלים את ההתאמות וההתאמות שהם זכאים להם מלכתחילה. המאמר נועד לחזק את ידם ורוחם של לקויי הלמידה ומשפחותיהם, ומטרתו היא לנטוע רוח חדשה בקרבם, שלא יאמרו נואש כי יש ממש במאמצם, וכי אל להם לוותר ולהרפות את רוחם, ועליהם להמשיך ולדרוש את אשר הם זכאים לו, כחלק מזכותם להשכלה ושוויון.²⁸

²⁰ יוסי גרין דיני חינוך, יחסי הורים, ילדים ועובדי הוראה, פרק תשיעי (2010).

²¹ שם.

²² דורית לואר- סטריאר "העצמת סטודנטים בעלי לקויות למידה" חברה לרווחה כ"ג 4 (תשס"ד).

²³ שם.

²⁴ שם.

²⁵ לואר-סטריאר, לעיל ה"ש 49.

²⁶ שם.

²⁷ מה בעצם עשינו? סיפורי הצלחה ממרכזי תמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה (ד"ר ארנה שמר, פרופ' יונה רוזנפלד, ד"ר אורית דהן ואריאלה דניאל-הלוינג (2016).

²⁸ שם.

1.3 הפרעת קשב בספרות

כאשר עוסקים בסטודנטים עם לקויות למידה, יש להבין ולהפריד בין סוגים שונים של לקויות למידה. ביוזמה זו אנו מעוניינים לתת את הדעת על סטודנטים עם הפרעת קשב (ADHD). כידוע ADHD הינה הפרעה המאופיינת בהנמכה בתפקודי הקשב, בהתנהגות היפראקטיבית ואימפולסיבית או בשילוב של שתיהן.²⁹ הפרעה זו פוגעת באופן ניכר ביכולות האקדמאיות של הסטודנטים שההפרעה היא נחלתם. ההפרעה פוגעת בתפקודים הניהוליים של אותם האנשים ולכן היא משפיעה על כלל תחומי החיים, ובניהם על הפן הלימודי.³⁰ הקשיים הללו קשורים לקשיים בתפקודים הניהוליים המאפיינים ADHD שמקורם בקשיים להשיג ולעיתים תגובה, בחוסר קשב, ביכולת שליטה בהסחות דעת, בקשיים בזיכרון עבודה (זיכרון לטווח קצר), קשיים בגמישות מחשבתית ותפקודית, קשיים בארגון והתארגנות, קשיים בתפיסת הזמן ובארגונו, קשיים במכוונות עצמית, וויסות עצמי ועוד.

כמובן שלקשיים אלו יש השלכות גם על סטודנטים הלומדים לימודים על-תיכוניים.³¹ המחקר מצביע על כך שברוב המקרים לבוגרים עם ADHD יש היסטוריה של כישלון בבית הספר, בילדות ו/או בגיל ההתבגרות, ואפילו אלה שסיימו בית ספר יסודי ותיכון בציונים סבירים שילמו מחיר רגשי על כך שהצליחו לסיים את לימודיהם והיו זקוקים להפסקה של שנים רבות עד שחזרו ללימודים על-תיכוניים.³²

מה הם האתגרים איתם מתמודדים סטודנטים עם הפרעה זו? כאשר סטודנט מתחיל את חייו האקדמאים, מצופה ממנו להתנהל באופן עצמאי ולעמוד במשימות הרבות שמוטלות עליו. על הסטודנט להיות מסוגל לקבוע לעצמו לוח מסודר ולנהל את יומו כאשר הוא "מתעדף" דברים מסוימים על פני אחרים, בצורה שתאפשר לו לתמך בין מספר רב של קורסים, מטלות ומועדי הגשה.³³ על אותם הסטודנטים עם הפרעת הקשב, הדבר אינו פשוט כלל וכלל, כיוון שאחד הקשיים המרכזיים איתו הם מתמודדים הוא ארגון, סדר וניהול זמן.³⁴ ניצב בפניהם אתגר חדש אשר דורש מהם להתמודד בו זמנית בכמה חזיתות. הם מתקשים במעברים, כלומר אינם מצליחים "לקפוץ" בין שיעורים וקורסים שונים. הם אף מתקשים לעבור מכיתה אחת לאחרת. קושי מרכזי נוסף שניצבים בפניו הוא קושי בלימוד ושינון, מה שיכול להקשות מאוד על הסטודנט לזכור את מה שלמד לקורס וכמובן גם בעת הכנתו למבחנים.³⁵ מחקרים מוכיחים, כי ניכר שסטודנטים עם הפרעת קשב ADHD נוטים לתפקוד אקדמי נמוך יותר בהשוואה לעמיתיהם, והם עם סיכוי נמוך יותר להשלים את לימודיהם. אחת הסיבות שסטודנטים רבים עם ADHD לא מבקשים עזרה והכרה בקשיים שלהם היא בשל חוסר המודעות הן של הסביבה והן של הסטודנט עצמו לסיטואציה.³⁶ רבים מהסטודנטים סוברים שבעת, בחייהם הבוגרים, ההפרעה "עזבה" אותם והם יכולים להמשיך להתנהל כרגיל, אך לא כך הדבר. ההפרעה היא בלתי נראית לעין ומקוננת גם בחיים האקדמאים ואף מחמירה.³⁷

²⁹ חן ספקטור "סטודנטים עם הפרעת קשב: השילוב, האתגר והאור בקצה המנהרה" פסיכולוגיה עברית (2015).

³⁰ שם.

³¹ זיווה שגיא "קשיים ייחודיים של סטודנטים עם הפרעות קשב" מרכז אלה. www.sagie-ls.com (2021).

³² שם.

³³ **סטודנטים עם הפרעת קשב**, לעיל ה"ש 56.

³⁴ שם.

³⁵ שם.

³⁶ שם.

³⁷ שם.

ישנם מספר סימנים העשויים לסייע בזיהוי הפרעת קשב ADHD אצל מבוגרים: ³⁸ גילוי קשיי למידה-הסטודנטים הסובלים מההפרעה ירגישו שהם לא מצליחים לעמוד בקצב הלמידה המהיר הנלמד בכיתה; דימוי עצמי נמוך כיוון שהסטודנט חש אכזבה וכישלון; סדר יום לא יציב וקושי בשמירה על שגרה.

נראה כי קיימות מערכות אבחון המותאמות ספציפית לסטודנטים עם לקויות למידה, אחת מהן היא מת"ל.³⁹

מת"ל היא מערכת ממוחשבת של מבחנים ושאלונים סטנדרטיים שפותחה לצורך אבחון מועמדים למוסדות להשכלה גבוהה ותלמידים הלומדים בהם המבקשים התאמות בבחינות וסיוע בלימודים בשל לקות למידה.⁴⁰ מת"ל פותחה במרכז הארצי לבחינות ולהערכה (מאל"ו) בסיועם של מומחים ללקויות למידה. המערכת פותחה לשירות אוכלוסיית לקווי הלמידה ביוזמתה של הוועדה לתכנון ולתקצוב של המועצה להשכלה גבוהה ובמימונה.⁴¹

האבחון במת"ל מיועד לצעירים שאובחנו בעבר עם לקות למידה או הפרעת קשב ADHD והאבחון שבידיהם אינו תקף, או לצעירים שיש להם קשיים ניכרים לפחות בתחום אחד מהתחומים האלה: קריאה, כתיבה, תפקודי שפה אחרים, חשבון, ותפקודי קשב וריכוז.⁴² בתום האבחון מופק דוח ממוחשב ובו תוצאות המבחנים וחוות הדעת של המאבחן. בחוות הדעת מצוינת האבחנה הסופית בשאלת קיומה של לקות למידה וכן הערכה בנוגע לסבירות קיומה של הפרעת קשב ADHD, ובהתאם ניתנות המלצות למתן התאמות בבחינות אקדמיות ולמתן סיוע במהלך הלימודים. יצוין כי לעתים קורה שהתמונה המתקבלת ממכלול הנתונים אינה מאפשרת למאבחן לגבש אבחנה חד-משמעית. במקרים אלה ימליץ המאבחן על פנייה לבירור נוסף.⁴³

האבחון באמצעות מת"ל קביל לצורך הגשת בקשה לתנאים מותאמים בבחינה הפסיכומטרית בצירוף מסמכים אחרים, הנדרשים על ידי היחידה לבחינות בתנאים מותאמים (במו"ת) במרכז הארצי לבחינות ולהערכה.⁴⁴

בנוסף האבחון באמצעות מת"ל קביל לצורך הגשת בקשה לתנאים מותאמים בבחינות אקדמיות בכל המוסדות להשכלה גבוהה המתוקצבים על ידי המועצה להשכלה גבוהה, וכן במוסדות אחרים.⁴⁵ מת"ל למעשה פועל כגוף מונופולי ואינו מאפשר לקבל אבחונים קודמים.

הגשת בקשות לקבלת תנאים מותאמים בבחינות היא תמיד באחריות הפונה ואינה מבוצעת על ידי מכון האבחון. כמו כן, יודגש כי המוסדות הדנים בבקשות (המרכז הארצי לבחינות ולהערכה ומוסדות הלימוד) אינם מחויבים לאמץ את חוות הדעת של המאבחן ואת המלצותיו בדבר מתן התאמות. ההחלטה הסופית בדבר מתן התאמות שמורה לוועדה מקצועית הפועלת בכל מוסד.⁴⁶

מתוך אלו עולים, כי מחד קיימת מערכת ספציפית לסטודנטים, אשר עשויה לסייע להם בהכרה הלקות, אך מאידך נראה כי גם זו לא בהכרח תהווה ראייה קבילה למתן התאמות בפועל. לכן נוצרת בעיה לה

³⁸ "הפרעות קשב וריכוז" מכון מגיד האוניברסיטה העברית magid.huji.ac.il

³⁹ מרכז ארצי לבחינות והערכה, מת"ל, מאל"ו. (2021) www.nite.org.il/other-tests/matal

⁴⁰ ש.ס.

⁴¹ ש.ס.

⁴² ש.ס.

⁴³ ש.ס.

⁴⁴ ש.ס.

⁴⁵ ש.ס.

⁴⁶ ש.ס.

אנו מחפשים מענה, שכן האבחון בפני עצמו אינו נותן את ההתאמות עצמן, אלא רק מאבחנת את הלקות במידה וזו אכן קיימת. בסופו של דבר, המלצות המאבחנת הן המלצות בלבד, כלומר לכל מוסד נתונה הזכות לקבוע את ההתאמות על פי שיקוליו ומדיניותו.⁴⁷

יחד עם זאת, במקרה שהמלצות המאבחנת נדחות על ידי מוסד הלימוד, קיימת אפשרות לברר עם המוסד את הסיבה לדחייה. לאחר הבירור, ניתן לדון עם המאבחנת באפשרות לערער על ההחלטה.⁴⁸ כמו כן, במחקר שנערך בחסות מרכז המחקר והמידע של הכנסת נמצא, כי קיימים פערים ניכרים בשיעור מקבלי ההתאמות בדרכי ההיבחנות בין תלמידים מרקע מגזרי וחברתי-כלכלי שונה.⁴⁹ ככלל, ככל שהתלמידים הנבחנים בבחינת הברורות מתגוררים ביישוב המשוך לאשכול חברתי-כלכלי גבוה יותר, שיעור התלמידים המקבלים התאמות גדול יותר.⁵⁰ ממצאים אלו מחזקים את טענתנו בדבר חוסר השוויון הגלום במערכת הנתונה, בה לא כל התלמידים עם לקויות למידה זכאים למתן התאמות במהלך לימודיהם באופן שייתן להם שוויון הזדמנות, ויכולת להצליח באמת.

עוד נמצא במחקר,⁵¹ כי נוכח שיעורם הגבוה של מקבלי ההתאמות בכל קבוצות האוכלוסייה (למרות הפערים בין האשכולות החברתיים-כלכליים המצוינים לעיל), והפער בין שיעור זה ובין שיעור התלמידים שעל פי הנתונים בספרות המקצועית צפוי שיזדקקו להתמודד עם לקויות הלמידה, נראה כי לא ניתן להצביע על בעיה של תת-אבחון בקרב קבוצות תלמידים מסוימות, לפחות על פי נתוני המקרו שבמחקר.⁵²

כמו כן, המסמך דן באבחונים המוכרים במערכת החינוך.⁵³ נמצא כי לפי חוזר המנכ"ל, אבחון דידקטי ייערך על ידי מי שהוכשר לכך. צוין כי אבחון דידקטי נעשה על ידי מאבחן דידקטי או מאבחן לקויות למידה, אך אין למשרד הגדרה פורמלית. אבחון פסיכולוגי נעשה על ידי פסיכולוג מומחה.⁵⁴ אבחון משולב של מאבחן או הליך הכרה במאבחנים, יכול להיעשות על ידי פסיכולוג מומחה שהוכשר לעריכת אבחון דידקטי, או כשני אבחונים נפרדים (דידקטי ופסיכולוגי), ובלבד שגיבוש המסקנות, האבחנה המבדלת וההמלצות הנובעות משני האבחונים גם יחד יסוכמו בחוות דעת על ידי פסיכולוג מומחה. בהקשר זה נמסר ממשרד החינוך כי הדרישה היא שהאבחונים יעמדו בסטנדרטים המפורטים בהנחיות למאבחנים. זאת שלא כפי שמתואר לעיל בדבר דרישות ההסמכה של מאבחנים לתלמידי מערכת החינוך, לפי חוק זכויות תלמידים לקבלת התאמות מותנית באבחון לקויות למידה על ידי מאבחן מוכר.⁵⁵ תעודת ההכרה תינתן רק למי שהוא אחד מאלה: פסיכולוג מומחה; רופא מומחה באחת מן ההתמחויות האלו: נוירולוגיה, פסיכיאטריה, נוירולוגית ילדים ופסיכיאטריה של הילד והמתבגר, או רופא מומחה ברפואת ילדים עם ניסיון של שלוש שנים בתחום התפתחות הילד; בעל תואר מוסמך בריפוי בעיסוק או בהפרעות תקשורת; בעל תואר מוסמך בתחום אחר שנקבע שהכשרתו מתאימה לשם הכרה בו כמאבחן.⁵⁶

---

⁴⁷ ש.ם.

⁴⁸ ש.ם.

⁴⁹ עדו אבגר לקויות למידה במערכת החינוך בישראל הכנסת (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 2018).

⁵⁰ ש.ם.

⁵¹ ש.ם.

⁵² ש.ם.

⁵³ ש.ם.

⁵⁴ ש.ם.

⁵⁵ ש.ם.

⁵⁶ ש.ם.

לפי חוזר המנכ"ל, בסיום האבחון על המאבחן לסכם את חוות דעתו על לקויות הלמידה של התלמיד ולהמליץ על דרכים טיפוליות וחינוכיות לסיוע לתלמיד להתמודד עם לקויות אלו, ובכלל זה על התאמות בדרכי היבחנות, אם יש בכך צורך.⁵⁷ התאמות בדרכי היבחנות מאפשרות לתלמידים עם לקויות למידה לעקוף את תחומי הקושי על ידי הסרת מאפיינים שאינם רלוונטיים להערכת הידע של התלמידים אך הם מכשול בהבאת הידע לידי ביטוי בעקבות לקות הלמידה.⁵⁸ כך מתאפשר לתלמיד עם לקויות למידה לבטא ידע שרכש ביטוי הולם, בצורה שוויונית. ההתאמות אינן מיועדות להעניק לתלמיד עם לקויות למידה יתרון על תלמיד שאינו מקבל התאמות, אלא להביא לידי שוויון הזדמנויות בין כלל התלמידים באופן כזה שכל אחד יוכל להצליח ולממש את הפוטנציאל האישי שלו.⁵⁹

2. סקירת הדין הנוהג

א. חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על תיכונים

באפריל 2008 נחקק חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על תיכונים⁶⁰, שתכליתו לעגן בחקיקה התאמות לסטודנטים עם הפרעת קשב ADHD ולקויות למידה, הן בתהליך הקבלה למוסדות והן במסגרת לימודיהם, על מנת לאפשר להם להביא לידי ביטוי את יכולותיהם וכישוריהם.⁶¹ לקות למידה מוגדרת לפי החוק כ"לקות המשפיעה על תהליכים קוגניטיביים, ומתבטאת בקשיים משמעותיים שאינם תואמים את גילו של בעל הלקות ברכישת מיומנויות או בשימוש בכישורים של קשב וריכוז, שפה, קריאה, כתיבה, המשגה, תפקוד ניהולי או יכולות חישוביות, חברתיות או רגשיות, למעט קשיי למידה הנובעים מפגיעה חושית, לקויות מוטוריות, פיגור שכלי, מוגבלות נפשית או תנאים חיצוניים כגון חסך סביבתי, תרבותי או חברתי כלכלי".⁶² בנוסף, החוק חל על מוסדות אקדמיים אותם החוק מגדיר כמוסד שקיבל רישיון להעניק תואר ישראלי על ידי המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג)⁶³ ומוסדות מקצועיים: מוסד להכשרה או השכלה מקצועית טכנית, תורנית או דתית, מוסד המכשיר את תלמידיו לבחינות ממשלתיות, מוסד המעניק השכלה המוכרת על ידי משרד ממשלתי או החוק, השכלה קדם אקדמית-מכינה של מוסד אקדמי, מכינה לבגרות או מכינה קדם הנדסית.⁶⁴ על פי החוק, על שר החינוך לקבוע תקנות שיעסקו בנוגע לסי' 4 לחוק, העוסק בהוראות לשילוב אנשים עם לקויות למידה במוסדות על תיכונים בתחומים של התאמות למועמדים ולתלמידים עם לקות למידה, לפעילות תומכת הכוללת הקמת מרכז תמיכה לתלמידים עם לקות ולקביעת נהלים ופרסומם על ידי כל המוסדות העל-תיכוניים ליישום ההוראות החוק;⁶⁵ בנוגע לסי' 4 לחוק, העוסק בקביעת מהותו של אבחון מוכר;⁶⁶ ובנוגע לסי' 6 לחוק, העוסק בקביעת ההכשרה והסמכה של "מאבחן מוכר".⁶⁷

⁵⁷ ש.ם.

⁵⁸ ש.ם.

⁵⁹ ש.ם.

⁶⁰ חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכונים, התשס"ח-2008.

⁶¹ הצעת חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על תיכונים, התשס"ו-2006, ס"ח 2147.

⁶² סי' 1 לחוק.

⁶³ סי' 1 (1) לחוק.

⁶⁴ סי' 1(5) לחוק.

⁶⁵ סי' 4 לחוק.

⁶⁶ סי' 4 לחוק.

⁶⁷ סי' 6 לחוק.

ס' 13 לחוק⁶⁸ קובע כי התקנות יבואו לאישור ועדת החינוך עד ינואר 2009, ולשם כך הוקמה ועדה ציבורית לסיוע בגיבוש עקרונות לשם כתיבת התקנות בראשות ד"ר ליאורה מרידור. העיכוב בחקיקת התקנות נגרם בשל כמה גורמים: לפי דו"ח מבקר המדינה,⁶⁹ הוועדה הוקמה רק באוגוסט 2009 ולא הוקצה פרק זמן לסיומה. בנוסף לכך, לא נעשה די כדי ליישב את חילוקי הדעות בין משרד החינוך, המלי"ג ומשרד הבריאות בנושא רישוי המאבחנים וההכרה בכלי האבחון. סיבה נוספת לעיכוב חקיקת התקנות אינה קשורה בפעילות הוועדה, אלא נוגעת לפיזור המוקדם של הכנסת כך שהצעת החוק הראשונה שהוגשה באוקטובר 2012 לא הועברה.⁷⁰ רק בשנת 2014 הוסדרה סוגיית האבחון והמאבחנים בחוק. אך התקנות שנוגעות להתאמות הנגישות של שירותי ההשכלה לליקויי למידה - לא הותקנו, ובנוסף החדש נקבע כי עליהן להיות מובאות על ידי שר החינוך לאישור הוועדה עד לדצמבר 2014.⁷¹ תקנות נוספות, שלא נקבע בחוק מועד להתקנתן, הן התקנות מתוקף ס' 4(ב) בנושא התאמות לתלמידים עם לקות למידה במכינות קדם אקדמאיות ומוסדות על-תיכונים שאינם מוסדות להשכלה גבוהה.⁷² על אף שבחוק נקבע כי התקנות יבואו לאישור הוועדה בשנת 2014 - לא נערך כל דיון של ועדת חינוך, תרבות וספורט הקשור לחוק, כך שבשנת 2015 פרסם מבקר המדינה דו"ח חריף על הטיפול בתהליכי חקיקת משנה במערכת הממשלתית.⁷³ המבקר הצביע על החסר שבתקנות שהייתה חובה להתקין וטרם הותקנו, וכן הצביע שבחלק נרחב מן התקנות לא ניתן לממש את הזכויות או את ההסדר לא ההתקנה, כפי שעולה מן החוק.

בעקבות הדו"ח הוקמה ועדה לביקורת המדינה, בראשות ח"כ קארין אלהרר.⁷⁴ בעקבות עבודת הוועדה והתערבות משרד ראש הממשלה ומשרד המשפטים, התקבלה באפריל 2017 החלטת ממשלה 2588 לצמצום מספר התקנות החובה שטרם תוקנו.⁷⁵ החלטה זו קבעה מועד חדש לתקנות שלא התקנו מכוח החוק החל מדצמבר 2017 ועד לספטמבר 2018. למעשה, סטטוס יישומן של קביעת התקנות לחוק לא יושם.

התפתחות נוספת שהחוק עבר היא באמצעות תיקון חקיקה רוחבי אשר קובע שבמקום "פיגור שכלי" יבוא המונח "מוגבלות שכלית-התפתחותית".⁷⁶

ב. חוק זכויות התלמיד

חוק נוסף הרלוונטי לענייננו הינו חוק זכויות התלמיד⁷⁷. תכלית החוק היא להסדיר ולקבוע את זכויות התלמיד במסגרת מוסד החינוך שבו הוא לומד במערכת החינוך בישראל.⁷⁸ חוק זה נחשב כחדשני בכך שהוא הראשון מסוגו בעולם שנחקק לאור אמנת האומות המאוחדות בדבר זכויות הילד.⁷⁹ חוק זה חל

⁶⁸ ס' 13 לחוק.

⁶⁹ דו"ח מבקר המדינה הטיפול בנוגע ללקויות למידה במוסדות להשכלה גבוהה (2013).

⁷⁰ הצעת חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכונים (תיקון מס' 1), התשע"ג-2012.

⁷¹ חוק זכויות תלמידים עם לקות למידה במוסדות על-תיכונים (תיקון), התשע"ד-2014.

⁷² ס' 4(ב) לחוק זכויות תלמידים עם לקות למידה.

⁷³ מבקר המדינה דו"ח שנתי 65 ג. (111, 2015).

⁷⁴ הוועדה לביקורת המדינה סיכום דיון הטיפול בתהליכי חקיקת משנה במערכת הממשלתית – דוח מבקר המדינה

65 ג הכנסת ה' 20 (2018). fs.knesset.gov.il/20/Committees/20_cs_dec_504184.pdf

⁷⁵ החלטת הממשלה מספר 2588 מיום 2.4.2017.

⁷⁶ חוק ההחלפת המונח מפגר (תיקוני חקיקה), התשע"ז-2017.

⁷⁷ חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000, ס"ח 42.

⁷⁸ הצעת חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000, ה"ח 2888.

⁷⁹ רון אונגר והודיה קין "זכויות וחובותיו של התלמיד" (הכנסת, מרכז מחקר ומידע 2010).

על מוסדות החינוך הממלכתיים ועל המוסדות חינוך מיוחד ומגן על הזכויות הלומדים בו אך מחסיר מתוכו התייחסות לתלמידים אשר סובלים מלקות למידה ו/או הפרעת קשב ADHD כך שנושא ההתאמות והאבחונים נשאר פרוץ בהיבט החקיקתי.

בשנת 2016, יצא חוזר מנכ"ל ממושרד הכלכלה שעניינו להסדיר את לקויות הלמידה לנוער.⁸⁰ חוזר זה מחליף את כל החוזרים הקודמים בעניין תלמידים עם ליקויי למידה לנוער ומדגיש כי הוא דן רק בתלמידים שלקויות הלמידה הינן המאפיין העיקרי והדומיננטי שלהם אשר עלול לפגוע בלימודיהם, תפקודם והישגיהם. החוזר מגדיר שתלמיד עם לקות למידה יוגדר ככזה אם התקיימו שני התנאים: א. קיים פער משמעותי ומתמשך בין הישגיו הלימודיים של התלמיד לבין הישגים המצופים ממנו על פי גילו ורמת כיתתו. ב. קיים פער משמעותי בין הישגיו של התלמיד לבין כישוריו האינטלקטואליים כפי שנמצא במבחני משכל אובייקטיביים. החוזר מסדיר את הטיפול ומתן ההתאמות לתלמידים לקוי למידה כך שכל תלמיד לקוי למידה יוכל לעמוד בדרישות לקבלת תעודת גמר או מקצוע. החוזר קובע כי בכל בית ספר יש למנות צוות עבודה לתחום שתפקידו לרכז את כל הפעילות הקיימת: איתור, אבחון, הנחיית מורים והקניית אסטרטגיות הוראה ולמידה, בניית תיק אישי, הגשת בקשות להתאמות לוועדות חריגים ומעקב אחרי התקדמות התלמיד עד להכנה לבחינות הבגרות וגמר. בנוסף לכך, החוזר קובע את רשימת ההתאמות לבחינות בגרות ולבחינות גמר, לדוגמה הארכת זמן בחינה, התעלמות משגיאות כתיב והכתבת תשובות לבוחן ניטרלי. התאמות אלו מותאמות לפי סוג וחומרת הלקות וכן לפי סוג הידע הנלמד. הגוף המוסמך לאישור ההתאמות הינו וועדת ההתאמות המחוזית. מתפקדה לבחון את הבקשות והמסמכים הכלולים בתיק התלמיד אותו הכינה הוועדה הבית-ספרית ולאשר או לדחות אותם, בהתאם לקריטריונים את סוגי ההתאמות בכפוף לחוזר ולהחניות מחלקת הבחינות. חברי הוועדה הם: מרכז בחינות מחוזי, יועצת בכירה מחוזית, מפקח פדגוגי ומומחה ללקויות למידה. לערעור על החלטה של הוועדת ההתאמות המחוזית ניתן לפנות אל הוועדת ההתאמות העליונה. ועדה זו מורכבת מהמרכז הארצי לבחינות נוער, מהמפקח הפדגוגי הארצי, מהמקפח הארצי לצוותים טיפוליים ומומחה ללקויות למידה. כמו כן, לוועדה זו יש סמכות נוספת והיא להנחות את הוועדות המחוזיות.

ג. חוק זכויות הסטודנט

חוק נוסף הנוגע לעניינו הוא חוק זכויות הסטודנט.⁸¹ החוק דן בזכויות של סטודנטים בלימודים אקדמיים. החוק נחקק במטרה להבטיח את זכות הגישה להשכלה גבוהה, את זכויות הסטודנט ואת הזכות לשוויון הזדמנויות בהשכלה גבוהה. החוק דן במספר זכויות, ביניהן איסור אפליה של סטודנטים או מועמדים ברישום וקבלה למוסד הלימוד. כמו כן, החוק מחייב למנות נציב קבילות סטודנטים אשר מוסמך לבחון תלונות של סטודנטים הטוענים לפגיעה בזכויותיהם לפי חוק זה. בשנת 2011 נחקק תיקון מס' 4 הקובע כי סטודנטים זכאים להטבות עקב טיפולי פוריות, היריון, אימוץ ועוד. ההתאמות כוללות היעדרות לצורך שמירת היריון, בחינות במועד מיוחד ועוד.⁸²

⁸⁰ חוזר מנכ"ל משרד הכלכלה תשע"ז/ 8 "תלמידים ונבחנים בעלי לקויות למידה- בחינות בגרות/בחינות גמר" (2016).

⁸¹ חוק זכויות הסטודנט, התשס"ז-2007, ס"ח 320.

⁸² חוק זכויות הסטודנט (תיקון מס' 4), התשס"ז-2007.

ניתן לראות דרך תיקון זה כי המחוקק לא מכיר בחשיבות של התאמות ולזכויות של סטודנטים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD באופן שיוסדרו בחקיקה. המחוקק אינו רואה בלקות למידה או הפרעת קשב ADHD כעניין הדורש התאמה, לעומת המקרים המצוינים לעיל.

ד. תקנות הביטוח הלאומי

בשנת 2014 נכנסה לתוקף תקנה חדשה בתקנות הביטוח הלאומי המתייחסת להפרעת קשב התפתחותית-ADHD⁸³. בתקנות נקבע כי הפרעת קשב ADHD בין אם היא היפראקטיבית ובין אם לא שאובחנה ע"י רופא באבחון קליני מוכרת כנכות בביטוח לאומי. עד לכניסת התקנה לתוקף, הפרעת קשב ADHD הוכרה לפי סעיף רגשי.⁸⁴ באמצעות ביטוח לאומי ניתן להגיש תביעה לוועדה רפואית. יש להדגיש שהסיוע לא ניתן לסטודנטים המאובחנים בלקות למידה (דיסלקציה, דיסגרפיה ודיסקלקוליה) בלבד, אלא רק לסטודנטים המאובחנים בהפרעת קשב (ADHD). ההפרדה בין המצבים הללו נעשתה מכיוון שהביטוח הלאומי יוצא מנקודת ההנחה, שהפרעת קשב (ADHD) עשויה לפגוע בתחומים שונים בחיי היום יום ולא רק בלמידה ולכן ניתן לקבל על כך אחוזי נכות. ניתן לקבל סוגים שונים של סיוע הנחשבים דמי שיקום המותנים במינימום שעות לימוד שבועיות; סיוע בשכר הלימוד, החזר הוצאות על שיעורי עזר, החזר כספי עבור קורס פסיכומטרי. ישנם עוד החזרים, כגון על הוצאות נסיעה ותשלום שכ"ד, וב- "חיסכון" כספי זה יוכלו הסטודנטים לקחת תגבורים ושיעורי עזר.⁸⁵

3. משפט משווה

נקדים תחילה כי עיקרו של המשפט המשווה עוסק בזכויות והתאמות של תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD ולא בסטודנטים, לפיכך אנו נקיש את העקרונות ונושאים שונים שלדעתנו עשויים להתאים לסטודנטים.

3.1 האיחוד האירופי:

על אף שמדינות האיחוד האירופי הן האחריות העיקריות בתחום החינוך, כל מדינה על תחום החינוך שלה, ואין אחריות משפטית בתחום החינוך לאיחוד האירופי, האיחוד הוציא במשך השנים מספר החלטות הנוגעות לחינוך ולחינוך אנשים עם מוגבלויות בפרט. האיחוד האירופי מצהיר כי התפקיד וההשפעה של החינוך הם חלק בלתי נפרד מסדר היום של האיחוד האירופי. להלן מס' החלטות של האיחוד הנוגעות ללקויות למידה, הסקירה מתוך דו"ח האיחוד "Access to quality education for children with special educational needs":⁸⁶

⁸³ תקנה 32א(2) לתקנות הביטוח הלאומי (קביעת דרגת נכות לנפגעי עבודה), התשט"ז-1956, ק"ת 864.

⁸⁴ "זכויות סטודנטים בביטוח לאומי הגשת תביעה לוועדה רפואית" **קווים ומחשבות העמותה הישראלית להפרעות**

קשב ADHD www.keshev.org/%D7%97%D7%99%D7%99%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%A1%D7%98%D7%95%D7%93%D7%A0%D7%98%D7%99%D7%9D-2/%D7%96%D7%9B%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%A1%D7%98%D7%95%D7%93%D7%A0%D7%98%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%91%D7%99%D7%98%D7%95%D7%97-%D7%9C%D7%90%D7%95%D7%9E%D7%99-%D7%94%D7%92%D7%A9%D7%AA-%D7%AA%D7%91%D7%99-2

⁸⁵ ש.ם.

⁸⁶ European Union, *Access to quality education for children with special educational needs* (2018) <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=20625&langId=en>

החלטת מועצת האיחוד האירופי בנושא שוויון הזדמנויות עבור תלמידים עם מוגבלות בחינוך והדרכה 2003:⁸⁷ ההחלטה קוראת למדינות החברות, במסגרת יכולתן, לעודד ולתמוך בשילוב מלא של ילדים וצעירים עם צרכים מיוחדים בחברה, באמצעות השכלה והכשרה המותאמת לצרכיהם. ההחלטה קוראת להמשיך במאמצים להנגשת הלמידה במשך כל החיים לאנשים עם מוגבלות. על מנת לבצע הנגשה זו, יש לתת תשומת לב מיוחדת לשימוש בטכנולוגיות מולטימדיה חדשות ולאיינטרנט כדי לשפר את איכות הלמידה על ידי הקלת הגישה למשאבים ושירותים. ההחלטה קוראת להגדיל את התמיכה והסיוע הטכני לתלמידים וסטודנטים עם צרכים מיוחדים. לבסוף קוראת ההחלטה לקדם שיתוף פעולה אירופי בין הגורמים הרלוונטיים העוסקים בחינוך ילדים וסטודנטים עם מוגבלויות.⁸⁸

מסקנות מועצת האיחוד האירופי בנושא הממד החברתי של חינוך והכשרה 2010:⁸⁹ המסקנות כוללות הכרה בחשיבות הרבה של גישות מותאמות אישית לכל תלמיד בעל מוגבלות וכוללות הבטחה לחינוך איכותי לכלל האזרחים. לגבי השכלה גבוהה, המסקנות כוללות רצון להגדלת הגישה להשכלה גבוהה עבור סטודנטים עם מוגבלויות, מסלולי למידה גמישים ומגוונים יותר (למשל הכרה בלמידה קודמת, ולמידה מרחוק), עזרה המימון הלימודים לסטודנטים אלו והכרה באחריות החברתית החלה על מוסדות ההשכלה הגבוהה במאבק באי השוויון, עוני והדרה חברתית דרך חיזוקם של סטודנטים עם מוגבלויות.⁹⁰

אסטרטגיית נכות אירופית 2010-2020: התחייבות מחודשת לאירופה נטולת מחסומים 2010:⁹¹ האסטרטגייה הנוגעת לחינוך קובעת כי יש לקדם חינוך כולל ולמידה לכל החיים עבור תלמידים ותלמידים עם מוגבלות. גישה שווה לחינוך איכותי ולמידה לכל החיים מאפשרת לנכים להשתתף באופן מלא בחברה ולשפר את איכות חייהם. הנציבות האירופית השיקה מספר יוזמות חינוכיות לאנשים עם מוגבלויות. אלה כוללים את הסוכנות האירופית לפיתוח בחינוך לצרכים מיוחדים וכן קבוצת מחקר ספציפית בנושא מוגבלות ולמידה לכל החיים.⁹²

האמנה הבינלאומית לזכויות הילד:

האמנה הבינלאומית לזכויות הילד, אשר נכנסה לתוקף בספטמבר 1990 ובעלת תוקף של חוק בינלאומי, הינה המסמך המקיף והחשוב ביותר בתחום זכויות הילדים. מדינת ישראל חתמה על האמנה ואישררה אותה ובנובמבר 1991 האמנה נכנסה לתוקף בישראל.⁹³ חלה חובה על הורים ומדינות למצות, ליישם ולממש את הזכויות המוענקות לילדים מתוקף האמנה. האמנה מתייחסת לנושא ילדים עם מוגבלויות בסעיף 2 וסעיף 23 ומבהירה כי אף ילד אינו צריך להיות מופלה לרעה בשל מוגבלותו ועומדת לו הזכות לטיפול מיוחד, חינוך והדרכה על מנת להכשיר אותו לעצמאות

COUNCIL RESOLUTION on equal opportunities for pupils and students with disabilities in⁸⁷ education and training, 2003, 2003/C 134/04.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003G0607\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003G0607(01)&from=EN)
ס' 8-6, שם.

Council conclusions on the social dimension of education and training, 3013th education, youth and⁸⁹ culture council meeting Brussels (2010).

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/educ/114374.pdf
עמ' 6, שם.

Communication from the commission to the European parliament, the council, the European⁹¹ economic and social committee and the committee of the regions, European Disability Strategy 2010-2020: a renewed commitment to a barrier-free Europe (2010). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2010%3A0636%3AFIN%3Aen%3APDF>

ס' 5, שם.

⁹³ אמנה בדבר זכויות הילד, כ"א 31, 221 (נפתחה לחתימה ב-1989) (אושררה ונכנסה לתוקף ב-1991).

וחיי חברה מלאים. סעיפים אלו קובעים את החובה להתייעץ עם ארגונים המייצגים ילדים עם מוגבלויות בעת פיתוח ויישום חקיקה ומדיניות, לתת לילדים עם מוגבלות סיוע תואם מוגבלות וגיל, זכאות שווה לשירותי חינוך לילדים עם מוגבלות בכל הרמות עם כל עזרי התמיכה הנדרשים לו בהתאם לצרכיו. סעיף 2 קובע כי כל מדינה שתאשרר את האמנה מחויבת להבטיח את קבלת הזכויות של כל ילד ללא אפליה מכל סוג שהיא, ובענייניו ללא קשר לנכותו.⁹⁴ סעיף 23 מורה למדינות החברות באמנה להכיר בזכותו של כל ילד, אשר כושרו הנפשי או הגופני לקוי להשתתף באופן מלא בחיי החברה והקהילה, תוך נתינת תנאים המבטיחים כבוד, עצמאות והקלה על השתתפותו בחיי החברה הכללית.⁹⁵

על המדינות החברות להכיר בזכותו של ילד הלוקה בכושרו לטיפול מיוחד וידאגו, במסגרת המשאבים הזמינים, להעניק לילד ולאחראים לטיפול בו, את הסיוע המבוקש המתאים למצב הילד ולתנאי קיומם של ההורים ושל אנשים אחרים המטפלים בילד.⁹⁶ מתוך הכרה בדרישות מיוחדות של ילד הלוקה בכושרו יינתן הסיוע המוענק בהתאם לסעיף קטן 2 חינוך, כל אימת שאפשר, תוך התחשבות במשאביהם הפיננסיים של ההורים או אחרים המטפלים בילד. סיוע כאמור יתוכנן באופן שיבטיח לילד הלוקה בכושרו קבלת חינוך, וגישה אפקטיבית לשירותי בריאות, שיקום, הכשרה לתעסוקה והזדמנויות בילוי, בדרך העשויה להוביל להשתלבות הילד בחברה ולהתפתחותו האישית המלאה, לרבות תרבותית ורוחנית, במידה המרבית.⁹⁷ המדינות החברות יקדמו, ברוח שיתוף הפעולה הבינלאומי, חילופי מידע מתאים מתחום הרפואה המונעת והטיפול הרפואי, הפסיכולוגי והפונקציונלי לילדים הלוקים בכושרם, לרבות הפצת מידע בדבר שיטות שיקום, חינוך ושירותי הוראה והכוונה מקצועית, וגישה למידע זה, במטרה לאפשר למדינות חברות לשפר את יכולתן ומיומנותן ולהרחיב את ניסיוןן בתחומים אלה. תשומת לב מיוחדת תינתן בהקשר זה לצרכיהן של ארצות מתפתחות.⁹⁸

3.2 קנדה:

בקנדה, האחריות היא על הפרובינציות והמחוזות המקומיים, לכן המדיניות בין כל מחוז משתנה, ויש בין האזורים החלטות ותפקוד שונה. אולם, מדיניות החוק הינה שכל בתי הספר מחייבים להיות עם תוכניות חינוך מיוחד עבור תלמידים הזקוקים לכך.⁹⁹ ברוב הפרובינציות והשטחים ישנו חוק חינוך המפרט את מדיניות החינוך שלהם ורוב המוחלט מכיל תוכניות מותאמות אישית [Individual education plan- IEP] עבור אותו תלמיד המפרט את צרכיו, מטרותיו הלימודיות ואת הדרכים להשגתם. בנוסף, החוק שם דגש על מציאת פתרונות למידה, שיתופי פעולה ושימת דגש על שילוב בחברה של אותם ילדים.¹⁰⁰

⁹⁴ שם, ס' 2.

⁹⁵ שם, ס' 23(1).

⁹⁶ שם, ס' 23(2).

⁹⁷ שם, ס' 23(3).

⁹⁸ שם, ס' 23(4).

⁹⁹ משרד החינוך מדיניות ההתאמות בהיבחנות לילדים ולצעירים עם לקויות למידה (2018) (להלן: מדיניות ההתאמות).

¹⁰⁰ Don Dworet & Sheila Bennet A View from the north: Special Education in Canada (2002), available at journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/004005990203400504?journalCode=tcxa

בקנדה ישנה זכות בסיסית לחינוך וזכות המבטיחה הזדמנות שווה לחינוך.¹⁰¹ המחוקקים מחייבים גם את הוועדים להקים תוכניות לחינוך מיוחד לתלמידים המוגבלים על ידי מוגבלות או לקות למידה. התלמידים יכולים לערער על תוכניות הלימוד ושיטות הלימוד שנקבעו להם.¹⁰²

יחד עם השוני בין כל המחוזות,¹⁰³ The charter of rights and freedom קבע כי תחת כל המחוזות יהיה חוזר המתייחס לאפליה ולטיפול שוויוני של ילדים עם לקויות למידה.

גישה דומה הדוגלת בהזדמנות שווה לחינוך וזכות חינוכית שווה של כלל התלמידים במדינה באה לידי ביטוי בפסק דין ג'פרי מור:¹⁰⁴

פסק הדין עוסק בתלמיד שהתקשה בלימוד הקריאה עד סוף כיתה ג', בביה"ס הוא "תווייג" כבעל לקויות למידה והוא שולב עם קבוצת תלמידים עם לקויות למידה בבית ספר רגיל. לאחר זמן, הלקות שלו סומנה כ"חמורה" והוחלט להעבירו לתוכנית מיוחדת ספציפית תוך-ספרית, אך מטעמי חוסר תקציב, התוכנית נסגרה והוריו של התלמיד החליטו לשלוח אותו לביה"ס פרטי מיוחד. הם תבעו והאשימו את ביה"ס בכך שהוחלט לסגור את התוכנית ולא נמצאה אלטרנטיבה מתאימה ואף שללו את הזכות להשכלה וכתוצאה מכך נוצרה כלפיהם אפליה.

ביהמ"ש העליון פסק פה אחד ש"חינוך מיוחד נאות הוא לא מותרת, אלא הוא מקפצה חיונית המשתמשת את הזכות החוקית ללמידה מותאמת עבור הילדים". בנוסף נקבעו פיצויים כספיים לאותה משפחה. באותו פס"ד ניתן לראות הכרה בכך שהשירותים הדרושים חייבים להיות מסופקים כנדרש כדבר שהוא מובן מאליו. בנוסף נאמר כי ברגע שלאדם אין מקום שמספק את שירותיו במחוז שלו, הדבר ייחשב לאפליה וחייב להיות תיקון אינטנסיבי המסופק על ידי המחוז לתלמידים עם לקויות למידה כדי לתת לאותו התלמיד את הגישה לחינוך לו הוא זכאי.

בסקר הערכת הבריאות הלאומית שנערך בשנת 2013 נמצא כי 7-10% סובלים מהפרעת קשב ADHD ולקויות למידה.¹⁰⁵ לאור שכיחות זו, משרדי שירותי נכות או משרדי שירותי נגישות (disability services offices or accessibility services offices) נפוצים יותר בקמפוסים באוניברסיטאות ומכללות ברחבי קנדה. אכן, מוסדות על תיכונים נדרשים על ידי אמנת הזכויות והחופש הקנדית להיות נגישים לסטודנטים עם לקויות למידה.

כמו כן, ישנה תמיכה זמנית מהממשלה בצורת זיכוי במס.¹⁰⁶ סיוע נוסף הוא גם מלגות שמשפר גופים ואוניברסיטאות מובילות מציעות; עמותת לקויות הלמידה בקנדה [LDAC] מציעות מלגה

¹⁰¹ Students Rights available at <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/student-rights>

Richard G. Townsend, "Student Rights" (2012), available at ¹⁰²

<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/student-rights>

The charter of rights and freedom 1982 available at ¹⁰³

<http://publications.gc.ca/collections/Collection/CH37-4-3-2002E.pdf>

Moore v. British Columbia Education, [2012] 3 SCR 360¹⁰⁴

Cathy Gulli, "How universities are helping students with 'invisible' disabilities (2016). Available at ¹⁰⁵

<https://www.macleans.ca/society/health/how-universities-are-helping-students-with-invisible-disabilities>.

Learning Disability and the disability Tax Credit, available at <https://dfac.ca/learning-disability-and-the-disability-tax-credit/t>¹⁰⁶

על סך \$1000 לסטודנטים עם לקויות למידה הלומדים בתוכנית מלאה או חלקית.¹⁰⁷ בנוסף, אוניברסיטאות מובילות מציעות מלגות מלאות וחלקיות לסטודנטים עם לקויות למידה.¹⁰⁸

בתחום ה- ADHD קנדה אינה נותנת מסגרת מובנית עבור אותם סטודנטים הנדרשים לעבור בדיקות יקרות בצורה לא סבירה על מנת שמוסדות הלימוד יתחשבו במגבלותיהם.¹⁰⁹ ממשלת קנדה דורשת שליקויים אלו יחשבו כנכות קבועה שמשפיעה על יכולת הסטודנט ללמוד במסגרות החל מזמן אבחון, מקום שבו הליקויים התפקודיים הם מתמשכים כמו לדוגמה: מיומנויות ארגוניות וניהול זמן. בימים אלו, אין תקנים מוסכמים ברמה הפרובינציאלית וברמה הלאומית להערכה ותיעוד הוגנים לאותם תלמידים.

יחד עם זאת, ישנן מספר תוכניות המסייעות לאותם סטודנטים באוניברסיטאות בדגש על מיומנויות של ארגון ההוראה, ניהול זמן, מיומנויות לימודיות ועוד.¹¹⁰

3.2.1 אונטריו, קנדה:

ממשלת אונטריו אחראית להצלחתם ורווחתם של כל תלמידיה. בשנת 2014 הציג משרד החינוך תפיסה חדשה של חינוך במדינה בעלת השם *Achieving Excellence*,¹¹¹ אותה גישה ממוקדת בקידום הישגיות התלמידים וקידום מצוינות, סגירת פערים בהישגי תלמידים מתקשים דרך מיצוי הפוטנציאל וקידום רווחתם ומטרה נוספת היא העלאת אמון וביטחון הציבור במערכת החינוך הציבורית.

מתוך מסמך שפרסם משרד החינוך באונטריו בשנת 2017 שעוסק בעיקרו בחינוך המיוחד¹¹² מפורטות דוגמאות להתאמות בהערכה שניתן לתת לתלמידים כגון: תוספת זמן, הכתבה, תגובות בעל פה, סביבה חלופית, הפסקות תכופות יותר, מכשור מסייע או ציוד מתאים, גופן מוגדל ועוד.

3.4 אוסטרליה:

מדיניות החינוך באוסטרליה דוגלת בתרבות חינוכית של קידום שוויון ומצוינות באמצעות הרחבת ההזדמנויות החינוכיות וההתנסויות של כל התלמידים.¹¹³ חוק אפליית מוגבלויות (**Disability Discrimination Act**) נחקק ב-1992 ואוסר על אפליית תלמידים עם מוגבלות. באוסטרליה

Learning Disabilities Association of Canada Scholarship Program available at ¹⁰⁷
https://ustpaul.ca/upload-files/FinancialAid/scholarships/learning_disabilities_association_of_canada_scholarship_prgram.pdf
McCall MacBain¹⁰⁸

Scholarships, available at <https://mccallmacbainscholars.org/scholarships/Scholarships and bursaries, available at https://caddac.ca/document/scholarships-and-bursaries/Scholarships Available to Students with Learning Disabilities, available at https://www.ldao.ca/scholarships-and-bursaries/>

Joel Senick, New University of Calgary program aim to help students with ADHD (2017), available ¹⁰⁹
at <https://globalnews.ca/news/3904195/new-university-of-calgary-program-aims-to-help-students-with-adhd>.

שם.¹¹⁰

Achieving Excellence available at <http://ncee.org/wp-content/uploads/2017/01/Ont-non-AV-10-Ontario-Government-Achieving-Excellence-A-renewed-vision-for-education-in-Ontario.pdf>¹¹¹

מדיניות ההתאמות בהיבחות לילדים ולצעירים עם לקויות למידה, לעיל הי"ש 101.¹¹²

מדיניות ההתאמות בהיבחות לילדים ולצעירים עם לקויות למידה, לעיל הי"ש 101.¹¹³

מתקיימים מבחנים חיצוניים בבית הספר היסודי והתיכון, לתלמידים עם צרכים מיוחדים ניתנות התאמות במבחנים פנימיים וחיצוניים.¹¹⁴ החל משנת 2015 הוחלפה הגישה החינוכית, ויש מיקוד בבדיקת רמת התפקוד של התלמידים במקום באבחנה הקטגוריאלי של הלכות הספציפיות. כמו כן, מתקיימת אוטונומיה בית ספר לקבל החלטות עבור תלמידיהם בנושאי לקויות למידה. במקביל, ישנה עלייה בסטודנטים עם לקויות למידה שדורשים עזרה בלימודים ובהתאמות ספציפיות.¹¹⁵

באוניברסיטאות מסוימות, כדוגמת אוניברסיטת דרום אוסטרליה, על מנת שסטודנטים יקבלו התאמות מותאמות אישית עליהם ליצור קשר עם "יועץ גישה והכלה" בקמפוס. הסטודנט יכול לקבל מספר התאמות כמו התאמת בחינות והלוואת ציוד מותאם אישית. בכדי שיוכל לקבל את אותם ההתאמות עליו להמציא דו"ח הערכה ע"י פסיכולוג חינוכי.¹¹⁶

בתחום ה-ADHD ישנן מספר אוניברסיטאות שמתחשבות בסטודנטים עם הפרעת קשב ADHD ואף יוצרים עבורם תוכנית אישית ומפגשים יחד עם סטודנטים אחרים עם ADHD.¹¹⁷

באוסטרליה ADHD נחשב למוגבלות [Disability] תחת Disability Discrimination Act.¹¹⁸ חלק 504 לחוק, ניתן לומר שסטודנט בעל ADHD מחויב לקבל חינוך מיוחד או שירותי רווחה וסיוע מהמחוז בו הוא לומד.

3.5 ניו זילנד :

לקראת רפורמה חינוכית בניו זילנד שקרתה בשנת 2017, שנקראת "בתי הספר של המחר",¹¹⁹ החזון החינוכי קורא למערכת חינוכית הוגנת, משלבת וברמה גבוהה שתעניק לכל התלמידים הזדמנויות חינוכיות שוות ומצוינות ותכין אותם לעתיד. המדינה הכירה בהבדלים בתלמידים בצורות ובקצב הלמידה שלהם, ובשונות בין בתי הספר. לכן הוגמשה הדרישה לבדוק את רמת ההישגים על פי סטנדרטיים לאומיים, וכיום ניתן לתעד הישגים בגישות הערכה שונות.

בנוסף, מניעת ההדרה וההכלה של אותם ילדים ניכרת גם בשינוי השם מ"חינוך מיוחד" ל"תמיכה לימודית" ושינוי הכינוי לתלמידים במקום "תלמידים עם צרכים מיוחדים", ל"תלמידים הזקוקים לתמיכה לימודית".¹²⁰

בתי ספר נדרשים כחלק מחוק חינוך וההכשרה 2020, לכלול סוגי שירותים וסיוע זמינים לסטודנטים כגון תמיכה, שירותי מומחה, מימון וסיוע למורים בבתי ספר וסיוע מיוחד. בנוסף,

¹¹⁴ שם.

¹¹⁵ Learning disabilities, available at <https://www.healthdirect.gov.au/learning-disabilities>

¹¹⁶ available at : University of South Australia, Study with a learning disability <https://www.unisa.edu.au/visit/disability-hub/current-students/strategies-for-success/study-with-a-learning-disability/>

¹¹⁷ Learning disabilities שם, מדיניות ההתאמות, לעיל ה"ש 101.

¹¹⁸ Disability Discrimination Act (1992).

¹¹⁹ Tomorrow's school available at <https://conversation.education.govt.nz/conversations/tomorrows-schools-review/>

¹²⁰ מדיניות ההתאמות, לעיל ה"ש 101.

תלמידים שאותרו וזוהו ע"י בית ספרם כמתקשים בקריאה או בכתיבה, יקבלו עזרה באמצעות תוכנית טיפולית. תוכנית זאת קיימת ב-65% מבתי הספר היום.¹²¹

כמו כן, ישנן אוניברסיטאות ספציפיות המעניקות סיוע ותמיכה עבור סטודנטים עם לקויות למידה כמו לדוגמה אוניברסיטת אוקלנד שמעניקה תוכנית אישית לתנאים מיוחדים, הערכת צרכים ושכר לימוד אקדמאי מותאם אישית עבור הסטודנט.¹²² האוניברסיטה מציעה מספר הזדמנויות למידה כוללניות המוצעות לסטודנטים כדי להבטיח שהסטודנטים על הלקויות יהיו עם הזדמנויות שוות להגשים את מלוא הפוטנציאל שלהם. הסטודנטים יכולים לקבל התאמות בתנאי בחינה מותאמים, זמן כתיבה נוסף, זמן מנוחה, שימוש באדם העוזר לקריאה או לכתיבה במהלך המבחן, גישה למחשב וגם התאמה לכיתת בחינה עם מעט סטודנטים.¹²³

בכדי לקבל את אותם ההתאמות על הסטודנט להמציא את פרופיל הלמידה האישי שלו בעת ההרשמה לאוניברסיטה דרך האינטרנט או דרך הגשה למשרד הנגישות, יחד עם אופי הלקות, ניסיון קודם באקדמיה אם יש, התאמות קיימות והעדפה אישית.¹²⁴

3.6 סקוטלנד:

בשנת 2004 יצא דו"ח "A Curriculum for Excellence"¹²⁵ שמטרתו להביא לרפורמה בחינוך הסקוטי מתוך שאיפה לאפשר לכל התלמידים פיתוח של יכולותיהם כלומדים מצליחים ובטוחים בעצמם, אזרחים אחראיים ותורמים יעילים לחברה. תוכנית זו, מאפשרת אפשרויות בחירה מרובות והנאה צרופה בעת הלימודים. הרפורמה נוגעת בעיקר במיצוי הפוטנציאל הפרטני של כל תלמיד ובדגש על רכישת כישורי חיים וכישורי עבודה.¹²⁶

בחוק החינוך הסקוטי מודגשת החשיבות של קידום שוויון הזדמנויות בחינוך לכל התלמידים. הדבר בא לידי ביטוי בא גם בהתייחסות לעם לקויות למידה. בהתאם לכך, על רשויות החינוך השונות במדינה לפרסם בכל שנה הצהרה המתארת כיצד יפעלו לקידום שוויון הזדמנויות.¹²⁷

החל משנת 2010 נהוגה בסקוטלנד גישה בשם "getting it right for every child" המהווה מדיניות לאומית הרואה לנגד עיניה את שיפור הישגי התלמידים ותמיכה ברווחת הילדים בסקוטלנד.¹²⁸

"חוק החינוך המיוחד" שנחקק בשנת 2004, מהווה את המסגרת החוקית למתן תמיכה עבור תלמידים שזקוקים לעזרה נוספת בלימודים.¹²⁹ החקיקה הנוגעת לתמיכה נוספת ללמידה מתקדמת

¹²¹ שם.

¹²² Support for specific learning disabilities, University of Auckland, available at <https://www.auckland.ac.nz/en/on-campus/student-support/personal-support/students-with-disabilities/support-for-current-students/support-for-specific-learning-disabilities.html>

¹²³ מדיניות ההתאמות, לעיל ה"ש 101.

¹²⁴ שם.

¹²⁵ A curriculum for excellence available at <https://education.gov.scot/education-scotland/scottish-education-system/policy-for-scottish-education/policy-drivers/cfe-building-from-the-statement-appendix-incl-btc1-5/what-is-curriculum-for-excellence>

¹²⁶ שם.

¹²⁷ שם.

¹²⁸ מדיניות ההתאמות, לעיל ה"ש 101.

¹²⁹ Education (Additional Support for Learning) (Scotland) Act (2004).

מקדמת גם את הכלת התלמידים עם צרכים מיוחדים בלימודים. המונח "תמיכה נוספת" כולל בחובו את הגישות ללמידה והוראה ייחודית כגון מתן תמיכה של מורה תומך למידה, שיעורים פרטניים, שימושים באמצעים טכנולוגיים ללמידה וגם תמיכה מהסגל הפדגוגי והקצאת משאבים נוספים כמו תמיכה של עובדים סוציאליים, קלינאי תקשורת ומורים לצורך יישום בכיתה.¹³⁰

עבור תלמידים הזקוקים לתוכנית מקיפה של הלמידה, נבנית תוכנית אישית [Individualizes IEP-educational programme]. התוכנית מפרטת את הצרכים של התלמיד ואת הדרכים שאותם הצרכים ימולאו. רשויות מקומיות אמצו מדיניות מוגדרת, שגם אותן רשויות מסיימות ובונות עבור אותו תלמיד "תוכנית מותאמת אישית". תוכנית זו גם מעוגנת בחוק.¹³¹

3.7 ארה"ב:

בארצות הברית תוכניות הלימוד והחינוך הם בסמכות כל מדינה, אך ישנם ארבעה חוקים פדרליים המסדירים את נושא הלמידה והחינוך לתלמידים עם מוגבלויות ולקויות.

הראשון הוא חוק חינוך לאנשים עם מוגבלויות (The Individuals with Disabilities Education Act).¹³² החוק מבטיח לכל ילד חינוך ציבורי הולם, לפי צרכיו האישיים ובסביבה המתאימה לצרכיו, בחינם. החוק מונה שלושה עשר מוגבלויות עליהן החוק חל ובניהן לקויות למידה ספציפיות (SLD) כגון דיסלקציה, דיסגרפיה, דיסקלקוליה, הפרעת עיבוד שמיעתי (APD) ולקות למידה בלתי מילולית (NVLD) הכוללת בתוכה את הפרעת קשב ADHD והיפראקטיביות (ADHD), הפרעת קשב (ADD) וליקוי בכתיבה, במקומות מסוימים הפרעות הקשב נופלות גם תחת ההגדרה "ליקוי בריאותי אחר".¹³³ בשנת 2018 34% מהתלמידים אשר אובחנו דרך IDEA אובחנו תחת לקויות למידה ספציפיות (SLD). קטגוריות נוספות בחוק הן הפרעות רגשיות (כגון חרדה, סכיזופרניה, הפרעה דו קוטבית), ליקוי בדיבור או בשפה ועוד. החוק מעביר כספים פדרליים למדינות ובית ספר מקומיים כדי לסייע בתמיכה בעלויות של החוק וההתאמה לכל תלמיד.¹³⁴

החוק השני הוא סעיף 504 לחוק השיקום משנת 1973.¹³⁵ זהו חוק פדרלי האוסר על אפליה של אזרחים עם מוגבלויות בתוכניות ובמוסדות במימון פדרלי. סעיף זה אינו מממן תוכניות, אך הוא מאפשר משיכת כספים ממוסדות אשר אינן מציינות לחוק. ישנם מוסדות ובתי ספר אשר משתמשים בסעיף כדי לתמוך בתלמידים עם לקויות למידה או ADHD, אשר במקרים מסוימים אינם נופלים להגדרות חוק החינוך IDEA.¹³⁶

החוק השלישי הוא חוק אמריקאים עם מוגבלויות (ADA – American Disability Act). זהו חוק המעגן בתוכו זכויות אזרח, המגן מפני אפליה בבית הספר, מקומות עבודה ועוד. החוק מגן על אזרחים עם מוגבלות גופנית או נפשית המגבילה פעילות אחת או יותר מפעילויות החיים המרכזיות.

¹³⁰ שם.

¹³¹ שם.

¹³² The Individuals with Disabilities Education Act, Pub. L. No. 101-476, 104 Stat. 1142 (1990), IDEA להלן.

¹³³ Andrew M.I. Lee, *The 13 Disability Categories Under IDEA*, UNDERSTOOD (2021) <https://www.understood.org/en/school-learning/special-services/special-education-basics/conditions-covered-under-idea>

¹³⁴ שם.

¹³⁵ Section 504 of the [Rehabilitation Act of 1973](#), Pub. L. No. 93-112, 87 Stat. 394 (1973).

¹³⁶ משרד החינוך, מדיניות התאמה, לעיל ה"ש 97, בעמ' 20.

תלמיד הזכאי להתאמות מצד חוק החינוך IDEA נופל תחת הגדרות חוק זה. בדומה לסעיף 504, החוק אינו מספק מימון פדרלי אלא מבהיר כיצד יש לפרש את הגדרות הנכות בצורה נכונה לאור החלטות בית המשפט. לעניינו, החוק כולל אנשים עם לקויות למידה, דבר המספק להם הגנה מפני אפליה וגנישה למוסדות. אי ציות לחוק יכול להוביל לתלונה אצל בסוכנויות הפדרליות ופנייה לבית משפט.¹³⁷

החוק הרביעי הוא חוק חינוך יסודי ותיכון (**Elementary and Secondary Education Act**).¹³⁸ או הגרסה הנוכחית שנחקקה ב-2001 הנקראת חוק "אף ילד לא נשאר מאחור" (**The No Child Left Behind Act**).¹³⁹ החוק מחייב את בית הספר לעמוד בסטנדרטים לימודיים מחמירים על מנת לאפשר לכל תלמיד להמשיך ללימודים אקדמיים. התוכנית מחייבת את בתי הספר למדוד את הישגי התלמידים, כולל תלמידים עם מוגבלויות, ולהראות התקדמות כל שנה.¹⁴⁰

בנוסף 37 מדינות בארה"ב העבירו חוק ספציפי לדיסלקציה הכולל הגדרות, מושגי יסוד, דרישה לאיתור וזיהוי בגיל צעיר, מתן התערבויות והתאמות ספציפיות והזכות לשירותים.¹⁴¹ יתר על כן פותחה תוכנית חינוך אישית (IEP). זהו מסמך משפטי הפותח עבור כל ילד בית ספר ציבורי בארה"ב הזקוק לחינוך מיוחד. ההתאמות השכיחות מעוגנות ב- IEP או בתקנה 504 הן ראשית גמישות במושגי הזמן (תוספת זמן לפי הצורך, מתן הפסקות במבחן, ומתן חלקי המבחן בזמנים מתאימים או בימים שונים). שנית, גמישות במקום בו נערך המבחן (מיקום בחדר נפרד או בקבוצות קטנות, הפחתת רעשים וגירויים אחרים ויזואליים, ישיבה במקום מסוים). שלישית, שינויים בצורת ההגשה של המבחן (הגדלת אותיות, הפחתת מספר פריטים על הדף, צורת המבחן והקראה לפי הצורך של התלמיד). ולבסוף, שינוי בצורת התשובה (כתיבת תשובות על חוברת המבחן במקום על דף תשובות, הקלטת התשובות, מעבד תמלילים, הדפסה על מחשב והקראה).

התאמות נוספות במקרים מיוחדים: עידוד להתמקדות, התעלמות משגיאות כתיב, כללי פיסוק ומבנה פסקה, שימוש במחשבון או חשבונית, שימוש בבודק כתיב או בודק דקדוק.¹⁴²

נושא ADHD מעוגן, כאמור לעיל, בחוק IDEA. נסקור את ההתאמות הניתנות במספר אוניברסיטאות מובילות בארצות הברית בהתבסס על המאמר "Thriving in College with ADHD".¹⁴³ האוניברסיטה האמריקאית (**American University**) מספקת לסטודנטים עם לקויות למידה בשנתם הראשונה תוכנית מיוחדת הכוללת שיעורי חונכות שבועיים, ייעוץ אקדמי, ייעוץ לבחירת קורסים, מדריכי כתיבה ותוכנית מנטורים של תלמידים משנים מתקדמות. לאחר שנת הלימודים הראשונה שלהם, הסטודנטים יכולים להמשיך ולקבל סיוע באמצעות מרכז התמיכה של האוניברסיטה האמריקאית. מכללת קארי (**Curry College**) יוצרת קהילת למידה מיוחדת בה התלמידים עם הלקויות יכולים לקבל אסטרטגיות וטיפים בסביבת קבוצה קטנה

¹³⁷ 42 U.S.C. § 12101 (1990), The Americans with Disabilities Act of 1990, להלן ESEA.

¹³⁸ Elementary and Secondary Education Act, P.L. 89-10; 79 Stat. 27 (1965).

¹³⁹ NCLB, להלן The No Child Left Behind Act, Pub. L. No. 107-110, 115 Stat. 1425 (2001).

¹⁴⁰ Cortiella, Candace, and Sheldon H. Horowitz. "The state of learning disabilities: Facts, trends and emerging issues." New York: National center for learning disabilities 25 (2014): 2-45.

¹⁴¹ Youman, M., & Mather, N. (2013). Dyslexia laws in the USA. *Annals of Dyslexia*, 63(2), 133-153.

¹⁴² מדיניות ההתאמות בהיבחות לילדים ולצעירים עם לקויות למידה, לעיל ה"ש 101 בעמ' 26.

¹⁴³ Staff Writers, **Thriving in College with ADHD** (2020), available at <https://www.affordablecollegesonline.org/college-resource-center/students-with-adhd/>

בצורה פרטנית. אוניברסיטת הופסטר (Hofstra University) מעמידה לרשות הסטודנטים תוכנית למיומנויות למידה אקדמיות (PALS). התוכנית מספקת מומחה למידה, העוקב אחר כל סטודנט לאורך כל שנות הלימוד שלו. מומחה זה מעניק הדרכה וייעוץ אחד על אחד ועוזר לסטודנטים להתאים את תוכנית הלימודים שלהם על מנת לענות על צרכיהם הלימודיים והלמידה. אוניברסיטת מוסקינגום (Muskingum University) פיתחה את תוכנית PLUS המעניקה עזרה מותאמת לסטודנטים עם מוגבלות. לסטודנטים יש אפשרות להירשם לכל אחת משלוש רמות התוכנית PLUS ועשויים לקבל שירותים הכוללים הוראת למידה מותאמת אישית, מפגשים שבועיים, אימון אקדמי, גישה ליועצי למידה מקצועיים וחונכות. באוניברסיטת אוגסבורג (Augsburg University) יש מרכז ללימוד ושירותי סטודנטים נגישים (CLASS). במקום שהסטודנטים ידאגו בעצמם להתאמות מיוחדות, CLASS עובד איתם כדי לזהות את הצרכים האקדמיים והאישיים הספציפיים שלהם. הסטודנטים לא רק מקבלים את ההתאמות המגיעות להם כחוק, אלא הם לומדים גם מיומנויות ארגוניות, למידה וניהול זמן.

3.8 אנגליה:

בשנת 2015 יצא מסמך מדיניות, **Code of Practice 2015**,¹⁴⁴ כחלק משיתוף פעולה בין משרד החינוך למשרד הבריאות. המסמך מתייחס לצעירים בין הגילאים 0-25 ומתמקד בהנחיות לבתי ספר וארגונים שעובדים עם תלמידים עם צרכים מיוחדים ובניהם לקויות למידה. החזון המוצג הוא קידום הצלחה בכל רמות הלימודים תוך מענה לצרכים המיוחדים כבר בשלבי ההתפתחות המוקדמים, התמיכה בהם תעשה תוך יעילות ומהירות ובעיקר נתינת ביטוי לשאיפות האינדיבידואליות שלהם יחד עם קידום תוצאות משמעותיות לחייהם, כולל עצמאות ותעסוקה.¹⁴⁵

חוק חינוך חובה באנגליה חל רק על גיל 16, אך הקוד מתייחס עד גיל 25. צרכים מיוחדים משמעותם על פי המסמך הם כל תלמיד או סטודנט אשר יש לו קושי או לקות בלמידה המחייבים הסדרים לימודיים מיוחדים. אלא אינן הגדרות קליניות אלא כולל מוגבלויות שונות ומתייחס לרמת הצרכים של התלמידים. רמות הקושי בלמידה מסווגות מקושי בינוני עד קושי קשה במיוחד. כאשר תלמיד מוגדר כתלמיד חינוך מיוחד, בית הספר נדרש לתכנן לו תוכנית הוראה מיוחדת על מנת להסיר לו חסמים בלמידה. תהליך עיצוב ההוראה המיוחדת כולל ארבעה שלבים, החלטה מוקדמת, בדיקה, התאמה למצב ככל שמתבררים הצרכים המיוחדים של התלמידים, ובדיקה חוזרת. ההערכה הכללית מבוססת על הערכת המורה, ההורים ואם יש צורך הערכה של מומחים חיצוניים. למורים בכיתות יש אחריות על הלימוד של התלמידים המשולבים בכיתות ועליהם לעבוד בשיתוף עם הגורמים שנותנים את העזרה המיוחדת הדרושה לתלמידים. על אף שההגדרות אינן קליניות, בכל זאת יש התייחסות ללקויות למידה ספציפיות (SLD) המשפיעות על תחומי למידה ומיומנויות ספציפיות. את ההתאמות הנדרשות, אשר התבררו בתהליך ארבעת השלבים, בית ספר מחויב לתת לתלמיד, תוך מעורבות ההורים והתלמידים בבחירת ההתאמות. יש לציין כי ההתאמות לא יאושרו

¹⁴⁴ DfE (Department for Education) & DoH (Department of Health) **Special Educational Needs and**

Disability Code of Practice: 0–25 years (2015). available at https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/398815/SEND_Code_of_Practice_January_2015.pdf.

¹⁴⁵ שם, בעמ' 19.

במידה והם מחייבות עלות בלתי סבירה למוסד, מסגרת זמן בלתי סבירה או משפיעה על המשמעות (מהות או מטרה) של המבחן.¹⁴⁶

המסמך מתייחס גם למעבר אל ההשכלה הגבוהה. כל רשות מקומית חייבת ליידע את התלמידים הרלוונטיים בזכויותיהם ובתמיכה העומדת לרשותם הכוללת קצבת סטודנטים עם מוגבלויות (DSA). הסטודנטים נדרשים להציג ראיה רפואית למצב בריאותי, נפשי או קשיי למידה ספציפיים על מנת לקבל סיוע כספי. בנוסף הרשויות המקומיות נדרשות לעזור לתכנן את המעבר ללימודים גבוהים, להעביר לרשות המקומית החדשה את תוכנית ההתאמות של אותו סטודנט ולתכנן כיצד ימשיך הסטודנט לקבל טיפול סוציאלי במקום לימודיו החדש. על המכללות והאוניברסיטאות להסיר את החסמים ולספק את ההתאמות לתלמיד עם לקויות הלמידה באופן סביר. בנוסף עליהן לוודא כי הסטודנטים יודעים למי עליהם לפנות על מנת למצות את זכויותיהם.¹⁴⁷

בנושא ADHD אין באנגליה הסדרים והתאמות מיוחדות, לרוב סטודנטים עם ADHD יקבלו את אותם ההתאמות כפי שמקבלים סטודנטים עם דיסלקציה ולא דווקא התאמות מותאמות אליהם. במחקרים מבקרים את חוסר ההתייחסות לבעיות קשב וריכוז אצל סטודנטים וילדים.¹⁴⁸ אוניברסיטאות ומכללות שונות מספקות פתרונות נקודתיים לסטודנטים המצליחים להוכיח את לקויותיהם, אך אין הסדרה כוללת של הנושא. רק במידה והסטודנט מצליח להוכיח את רשמית הקושי שלו לפי Code of Practice הוא יהיה זכאי להתאמות כפי שמפורט לעיל.¹⁴⁹

¹⁴⁶ פרק 7, ש.ם.

¹⁴⁷ ש.ם, בעמ' 114.

¹⁴⁸ *University support for students with ADHD*, ATTENTIONUK (2020). <https://attentionuk.org/about/the-state-of-current-provision/university-support-for-students-with-adhd>. ראו גם, London University.

¹⁴⁹ *ADHD Support List*, ATTENTIONUK (2020). <https://attentionuk.org/london-university-adhd-support-list/>. לעיל ה"ש 151, בפרק 7. DfE & DoH Code of Practice

להלן טבלת סיכום ההתאמות לפי מדינות מתוך "מדיניות ההתאמות בהיבחנות לילדים ולצעירים עם לקויות למידה" של משרד החינוך והמרכז האקדמי פרס: 150.

רשימת ההתאמות לפי מדינות

סה"כ	אונטריו	סקוטלנד	אנגליה	ניו-זילנד	אוסטרליה	קליפורניה	ניו-יורק	
								הצגת המטלה
6		+	+	+	+	+	+	השמעת קלטת
7	+	+	+	+	+	+	+	הדפסה בהגדלה
2	+				+			הפחתת פריטים
7	+	+	+	+	+	+	+	הקראה
								תשובה למטלה
*3	*+	*+	*+					מבחן בעל פה
7	+	+	+	+	+	+	+	הכתבת התשובות
7	+	+	+	+	+	+	+	הקלטת התשובות
7	+	+	+	+	+	+	+	הקלדת התשובות
								תזמון
7	+	+	+	+	+	+	+	הפסקות בבחינה
7	+	+	+	+	+	+	+	הארכת זמן
								סביבת היבחנות
2	+					+		מקום ישיבה
4	+				+	+	+	תאורה ואקוסטיקה
7	+	+	+	+	+	+	+	ללא היסח דעת
6	+		+	+	+	+	+	קבוצה קטנה
6	+		+	+	+	+	+	חדר נפרד
								התאמות מיוחדות
*3	*+					*+	*+	בחינה מותאמת
3		+				+	+	התעלמות משגיאות כתיב
4		+			+	+	+	דף נוסחאות ומחשבון
**5	+	+	+		+		+	prompter
5	+	+			+	+	+	בחינה על מחשב
3					+	+	+	תשובות על דף הבחינה
4	+	+	+			+		סקף צבעוני

*ניתן רק במקרים של מוגבלות חריגה במיוחד

** מיוחד ל - ADHD

¹⁵⁰ משרד החינוך, מדיניות ההתאמות, עמ' 16, לעיל ה"ש 101.

4. המלצות

מסמך זה מצביע על מספר פערים וקשיים הנובעים מכך שהתקנות לא הוסדרו עד ימינו.

ראשית, ניתן להצביע על פערים בין המוסדות האקדמיים השונים, ביחסם לאבחונים ודרכי הטיפול לסטודנטים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD. השוני בתנאי הזכאות לקבלת התאמות עשויה לפגוע בזכות החוקתית לשוויון.

שנית, כאמור בארץ קיימים מכונים שונים לביצוע אבחונים לצורך התאמות לסטודנטים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD. המוסדות האקדמיים השונים, אינם מחויבים לאמץ את חוות הדעת של המכונים, וההחלטה שמורה לוועדה מקצועית בכל מוסד. יוצא מכך כי סטודנטים אשר זכאים להתאמות, בהתאם לחוות הדעת של המכונים. כמו כן, עלות האבחונים היא גבוהה יוצא מכך כי סטודנטים שאינם עם יכולת כלכלית לשלם עבור אבחונים אלו, לא יקבלו את ההתאמות להם הם זכאים.

לאור המחקר לעיל, להלן מספר הצעות דן במספר הצעות ופתרונות שעשויים לסייע לסטודנטים עם לקות למידה והפרעת קשב ADHD. חלק מההצעות נוגעות לפתרונות המיושמים בבתי הספר בארץ ובעולם, הצוות הקיש את העקרונות לנושא של זכויות סטודנטים עם לקות למידה והפרעת קשב ADHD.

1. דו"ח מבקר המדינה דן בהנגשת הלימודים ללקויי למידה באמצעות דרכי הוראה מותאמות לצורכיהם. לפיכך, נציע לפאמץ את ההצעה בדו"ח זה לפיו יש להשתמש בהוראה מותאמת לסטודנטים אלו כגון: שימוש באמצעי גירוי מסוגים שונים: אמצעים ויזואליים (מצגות, תרשימים, סרטונים ועוד), אמצעים תנועתיים (הפסקות קצרות במהלך השיעור, התנסויות שונות), הבניית השיעורים לפי חלוקה ברורה בפתיחת השיעור (הצגת נושא השיעור, תתי הנושאים וחסרה על שיעורים קודמים), שימוש בתקשורת מקוונות (אתר אינטרנט לכל קורס בו יעשה שימוש בתכנים).¹⁵¹

יש לציין כי המוסדות האקדמיים אימצו הצעות אלו ומשלבות אותם בתכני הלימודים ובקורסים השונים, אך בחלקם המוסד האקדמי מעניק שיקול דעת רחב למרצים ועוזרי ההוראה כגון האמצעים הוויזואליים והבניית השיעורים, כך שעשויים להיות הבדלים בין מוסדות שונים ובין קורסים שונים, כך שהבדלים אלו עשויים לפגוע בשוויון. יחד עם זאת, יש לבחון האם ההבדלים הינם לגיטימיים או לא. אסטרטגיות למידה אלו יסייעו לסטודנטים להרגיש שווים בין שווים, ללא צורך בהפרדתם משאר חברתי כיתתם.

2. הצעה נוספת שלא עלתה בדו"ח היא חיוב הקלטות השיעורים והעלאתם לאתר הקורס. כלי זה נכנס לעולם האקדמי בעיקר בתקופת הקורונה בה לא ניתן היה לקיים שיעורים באופן פרונטלי, אלא מרחוק בצורה מקוונת. הקלטות השיעורים והנגשת לסטודנטים כפי שנעשה במוסדות אקדמיים רבים, עשויה לסייע לסטודנטים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD, לעקוב אחר השיעורים אם פספסו קטעים מסוימים או שהם רוצים לראות את ההרצאה שוב לצורך חזרה על החומר והבנת החומר הנלמד. זאת, ובלבד שלא תהיה פגיעה בזכויות היוצרים של המרצים ובשימוש בהרצאות ובחומר הנלמד שלא לצורך מטרת הלימוד.

¹⁵¹ שם.

3. הצעה נוספת הקשורה להצעה הקודמת ועשויה לשפר אותה היא הכשרה של אנשי האקדמיה בתחום לקויות הלמידה והפרעת קשב ADHD. על אנשי האקדמיה לקבל כלים אשר יסייעו להם להפוך את הלמידה עבור סטודנטים אלו לטובה ומועילה יותר. ההכשרה תתבצע על ידי גורמים מקצועיים כגון: מאבחנים, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים וכו'. כמו כן, על ההכשרה להיות אחידה בין המוסדות השונים, על מנת שנוכל לצמצם את הפערים בין המוסדות השונים.
4. הצעה זו נוגעת לאבחונים לקבלת התאמות. כפי שצוין לעיל קיים קושי בכך שהמוסדות האקדמיים אינם מחויבים לקבל את חוות הדעת של מכוני האבחון השונים. כתוצאה מכך נעשית פגיעה בסטודנטים במספר מובנים. ראשית, הסטודנטים ניגשים לאחד מהמכוונים המוכרים לאבחון תוך הסתמכות בקבלת זכויותיהם בהתאמות במהלך לימודיהם. שנית, האבחונים לצורך התאמות עולים כסף רב וסטודנט שלא יקבל את ההתאמות הדרושות לו הפסיד את כספו ללא כל תמורה. יתרה מכך, סטודנט שאינו יכול לשלם עלות זו, לא יקבל את ההתאמות המגיעות לו.
- דרך אחת לפתרון הקשיים השונים היא הקמת מכון אחד בו יבוצעו האבחונים השונים. הקמת מכון בו יעשו האבחונים באופן מרוכז או אף הקמת מכון לכל מוסד אקדמי כך שכל סטודנט המעוניין לקבל התאמות, יצטרך לעבור אבחונים לפי הקריטריונים שיקבע מוסד הלימוד. פתרון זה אף עשוי לסייע בחוסר האחידות באבחונים על ידי המוסדות האקדמיים השונים, בכך שבמכון ארצי סוגי המבחנים והקריטריונים לקבלת ההתאמות יהיו אחידים בין כלל הסטודנטים וייתכן וזה עשוי להשפיע על קבלת חוות הדעת על ידי המוסדות השונים. כמו כן, העברת האחריות על ביצוע האבחונים מהמכוונים השונים, למוסדות הלימוד, תגרום לכך כי סטודנטים יעברו מבחנים לפי דרישת אותו מוסד אליו הם מעוניינים להתקבל ולכן לא מתקיים חשש לאי קבלת חוות דעת של האבחונים. יחד עם זאת אנו ערים לכך כי פתרון זה אינו חף מקשיים וקיים קושי רב ליישמו. יצירת מונופול על ידי הקמת מכון בלעדי או הקמת מכוונים בתוך המוסדות האקדמיים, תגרום להעלאת המחירים עקב חוסר תחרות ותמנע מסטודנטים רבים לגשת לאבחונים אלו.
- דרך אחרת היא אסדרה של המכוונים השונים ופיקוח עליהם, הן במובן הכלכלי כך שכל סטודנט יוכל לגשת לאבחון ללא קשר לאמצעים הכלכליים העומדים לרשותו, והן בפיקוח על מספר הסטודנטים הזכאים לקבל התאמות. יש לקבוע קריטריונים ברורים וקשיחים הקבועים לכלל המכוונים, אשר מצד אחד אינם מעניקים התאמות לכל אדם אשר מבצע אבחונים אלו, אך מצד שני יאפשרו בסבירות גבוהה יותר לאלו הזכאים לקבל התאמות, לממש את זכאותם במוסדות האקדמיים השונים בכך שייתכן שמוסדות אלו יהיו נכונים לקבל את חוות הדעת של המכוונים השונים. לדעתנו, יישומה של הצעה זו גבוהה יותר מכיוון שהיא נוגעת לפתרון של הקשיים השונים המצוינים לעיל.
- כמו כן, נציע כי המרכז הארצי לבחינות והערכה (מאל"ו), האחראי על בחינת הפסיכומטרי אשר במוסדות אקדמיים רבים מהווה "כרטיס כניסה" לאקדמיה, יעביר למוסדות השונים את ההתאמות להם זכאים מועמדים שונים ובכך תמנע כפילות בצורך באבחונים חוזרים ואף בתהליך קבלת האישורים למול המוסד האקדמי.
- הקושי העולה מהצעה זו היא כי היא עשויה להגביר את הפגיעה בשוויון מכיוון שסטודנטים שלא היו זכאים להתאמות בזמן הבחינה הפסיכומטרית, לא יוכלו להשתמש בהטבה זו. חוסר

- האחידות במקרה זה אינו נובע על בסיס שוני רלוונטי, שכן העובדה שאדם לא ביקש התאמות בפסיכומטרי, אינה מעידה על הצורך בהן עם כניסתו ללימודים האקדמיים.
5. הצעה זו ממשיכה את ההצעה הקודמת בעניין האבחונים השונים, אך הוא מתייחס בפיקוח על קבלת חוות הדעת של מוסדות הלימוד השונים. כפי שצוין לעיל, המוסדות האקדמיים השונים, אינם מחויבים לקבל את חוות דעתם של מכוני האבחון, אלא שוועדות פנים אקדמיות הן הקובעות את קבלת האבחון והזכאות להתאמות השונות. לדעתנו המוסדות האקדמיים כגופיים ציבוריים חלה חובת השקיפות, ולכן על הוועדה לפרסם את קריטריונים לפיהם היא קובעת את הזכאות להתאמות ככל הניתן, כך שהסטודנטים יוכלו לכלכל את צעדיהם בטרם היבחנו במכוני האבחון השונים ואף לא יצטרכו לבצע אבחון ולשלם עליו, אם הם אינם זכאים להטבות באותו מוסד לימוד. יתרה מכך, לאור השוני בין מוסדות הלימוד השונים בקבלת התאמות עשויה להשפיע על החלטת הסטודנט בבחירת המוסד האקדמי בו הוא מעוניין ללמוד. הפיקוח על מוסדות הלימוד השונים יעשו בין היתר באמצעות הוצאת הנחיות וחוזרים על ידי המועצה להשכלה גבוהה, כפי שנעשה בבתי הספר התיכונים כך שינחו את המוסדות ויתנו את ההתאמות הראויות להן זכאים התלמידים. יחד עם זאת, נציין כי קביעת קריטריונים אלו אינה חפה מקשיים, מכיוון שקביעת ההתאמות לכל סטודנט היא עניין סובייקטיבי.
6. הצעה נוספת נוגעת למצבם הנפשי של הסטודנטים. על אף שקיימים מרכזי תמיכה המטפלים במצבם הנפשי של הסטודנטים מרכזי תמיכה יש להוסיף למרכזים אלו מערך ליווי של פסיכולוגים ועובדים סוציאליים וגם תמיכה ארגונית, כפי שצוין, לקויות למידה והפרעת קשב ADHD עלולות לגרום לקשיים נפשיים לסטודנטים כגון דיכאון. מטפלים אלו, יסייעו לסטודנטים בקשיים והתמודדויות אותם הם חווים במהלך לימודיהם, מכיוון שההתמודדות הנפשית אינה פחות חשובה מהתמודדות עם שאר הקשיים.
7. הצעה נוספת במקורה הינה מהמשפט המשווה במדינות שונות ובעיקרן ניו זילנד הנוגעת לתוכניות מותאמות אישית לסטודנטים. כאמור תוכניות אלו מבטיחות שוויון הזדמנויות לסטודנטים עם לקויות למידה והפרעת קשב ADHD, כך שיוכלו להגשים את מלוא הפוטנציאל שלהם. ההתאמות שאנו מציעים לאמץ ולשפר הן: התאמות בתנאי בחינה מותאמים, זמן מנוחה, זמן כתיבה נוסף, כיתה עם מעט סטודנטים גישה למחשב ועוד.
- יש לציין כי רבות מהתאמות אלו קיימות גם במוסדות הלימוד בישראל, אך לדעתנו על כל מוסד לבנות תכנית אישית המותאמת לצרכיו של כל סטודנט כך שכל סטודנט יקבל את ההתאמות להן הוא ראוי.
- יחד עם זאת, הצעה זו אף היא מעלה שאלות כלכליות ותקציביות ועלויות שמוסדות לימוד אקדמיות כגופיים ציבוריים לא יוכלו לעמוד בהם לאור תקציבם המוגבל.
8. הצעה נוספת הינה מתן מלגות. הצעה זו מקורה בניו זילנד ומטרתה לעודד גישה מלאה לחינוך על תיכוני עבור אנשים עם מוגבלויות ועלויות נוספות עקב מוגבלותם. לדעתנו מלגות מסוג אלו כאשר מטרתן היא לסייע למועמדים מעוטי יכולת במוסדות לימוד אקדמיים, לקבל מלגה שתסייע להם לקבל את ההתאמות והזכויות המגיעות להם. יחד עם זאת יש לציין כי להענקת מלגות יש קושי מכיוון שהוא דורש תקציב רב ועלויות רבות וכן וועדות התאמה לבחינת מועמדים לקבלת מלגה. לחלופין ניתן לחשוב על מלגות חלקיות ולא מלגות מלאות.

9. הצעה נוספת שעשויה לסייע הינה פרויקט חונכות עבור תלמידים עם הפרעת קשב ADHD ולקויות למידה. החונכות תיעשה על ידי סטודנטים מספסל הלימודים, כך הלימודים לתלמידים אלו יהיה "בגובה העיניים", ואף התלמידים בקיאים בחומר הנלמד.

מסמך זה נכתב על ידי: ראשת צוות – מיכל ירדן אורי; חן הכהן, עדי אמיר, דינה קופייצקי, אופיר לדרהנדלר, יעל צביאל-מונדרר, הודיה בן ישי-פיש.

נערך על ידי: מנהל הסניף – רועי פויכטונגר; נציג צוות המחקר – עומר יוסיבאש.

אושר לפרסום ע"י: מנכ"ל "עומק" – מטר בן ישי.